

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
« ___ » _____ 2021 р.

Реєстраційний № _____
« ___ » _____ 202_1р.

СКЛАДАННЯ СЕРІАЦІЇ ЗАВДАНЬ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ
АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ
МНЕМОТЕХНІКИ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗДОМ-16
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Пулавської Наталії Борисівни
Керівник: кандидат соціологічних наук,
доцент Коломоєць Т. Г.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1. Поняття мовлення та мовленнєвої активності у психолого-педагогічних дослідженнях.....	9
1.2. Особливості розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.	15
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Аналіз державних програм та передового педагогічного досвіду з розвитку мовленнєвої активності дошкільників.....	25
2.2. Дослідження практики розвитку мовлення у дітей дошкільного віку у КЗ ДНЗ (ясла-садок) комбінованого типу №121 Криворізької міської ради	32
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ЗАВДАНЬ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ.....	45
3.1. Поняття мнемотехніки та опис основних її засобів, що використовуються у роботі з дошкільниками.....	45
3.2. Презентація змісту завдань з розвитку мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки.....	53
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією із стрижневих проблем сучасної дошкільної педагогіки. Її актуальність обумовлена пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови», спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Мовленнєва діяльність розглядається багатьма дослідниками (Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтьєв, О. Лурія, С. Рубінштейн, І. Синиця, О. Шахнарович) як складова частина загальної діяльності людини, що зберігає загальну структуру останньої й виступає у вигляді цілісного акту діяльності чи у вигляді мовленнєвих дій, що включені у немовленнєву діяльність. Процес породження мовлення розглядається як складна поетапно формована мовленнєва дія, що входить складовою частиною в акт діяльності. Особливого значення при цьому набуває проблема мотиву, оскільки процес створення будь-якого висловлювання проходить наступні етапи: мотивації висловлювання; створення внутрішньої смислової програми, реалізації плану та зовнішнього оформлення висловлювання.

Таким чином, розуміння мовленнєвої діяльності як складової частини загальної діяльності особистості, що зберігає її структуру та тісно пов'язаної з мисленням, дозволяє визначити процес породження мовлення як складну дію переходу від думки до слова.

Педагоги також оперують таким поняттям як мовленнєва активність дитини. Вона пов'язана не тільки з розвитком у дитини мовлення, але і з бажанням та мотивацією робити висловлювання. Відповідно, з педагогічної точки зору важливо не стільки навчити дошкільника розмовляти, скільки

зробити його мовлення активним.

Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку є предметом багатьох наукових досліджень та виступає основою формування здорової та розвиненої особистості. Досить вагомий внесок у цьому напрямі зробили Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Лурія, О. Леонт'єв, А. Маркова, О. Шахнарович та ін.

Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку завжди привертала увагу вчених і розглядалась класиками педагогічної науки, зокрема Я. Коменським, Й. Песталоцці, К. Ушинським, М. Монтесорі, С. Русовою, Є. Тихеєвою, Є. Водовозовою, Н. Крупською, Є. Фльоріною, Ф. Сохіним, а також сучасними педагогами: А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Поніманською, Н. Горбуновою, К. Крутій, Н. Луцан, Т. Котик, О. Трифоновою та ін.

У дослідженнях, присвячених розвитку мовлення дітей дошкільного віку, поняття «мовленнєва активність» також широко використовується (М. Елагіна, В. Ветрова, І. Дайлідена, І. Кононова, Л. Павлова, К. Печора, М. Попова, Г. Розенгард-Пупко та ін.).

Мовленнєва готовність дітей до школи як феномен лінгводидакти досліджувалась А. Іваненко, М. Вашуленко, А. Богуш, Л. Калмикова та ін.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), психологів (Ю. Аркін, М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, Н. Виноградов, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та ін.), сучасних педагогів (Л. Артемова, А. Бондаренко, Г. Григоренко, Р. Жуковська, В. Захарченко, Т. Маркова, Д. Менджерицька, О. Сорокіна, О. Усова, Г. Швайко, К. Щербакова та ін.).

Базовими для нашого дослідження стали праці, присвячені дослідженню складу мнемічних дій і операцій (П. Леонт'єв, П. Зінченко, А. Смирнов та ін.), використанню мнемотехніки під час навчання студентів іноземної мови (Н. Бараненкова, С. Король, Д. Островська, Л. Светено та ін.), теоретичної фізики (Н. Подопрігора, О. Гур'євська, О. Горобець).

Педагогічна практика свідчить, що у віці 2-4 років дитина в основному засвоює семантичний, синтаксичний і морфологічний лад рідної мови. Згодом, у віці 5-6 років, вона починає інтенсивно оволодівати монологічним мовленням. У передшкільному віці внутрішній план монологічних висловлень дітей характеризується цільовою заданістю та наявністю семантичної домінанти. Зв'язність висловлювань у процесі розвитку мовлення удосконалюється на основі активного й творчого аналізу дітьми свого мовленнєвого досвіду та диференційованого відбору мовних засобів.

Тому проблема розвитку мовленнєвої активності дошкільників є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є розробка комплексу навчально-методичних завдань з розвитку мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку засобами мнемотехніки.

Зазначена мета зумовила вирішення таких **завдань дослідження**:

- визначити теоретичні основи та особливості формування мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку;
- здійснити аналіз державних програм та передового педагогічного досвіду з розвитку мовлення та мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку;
- провести дослідження практики розвитку мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку в умовах конкретного ЗДО;
- розробити комплекс навчально-методичних завдань з розвитку мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку засобами мнемотехніки та презентувати відповідні діагностичні завдання.

Об'єкт дослідження – розвиток мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження – методичні рекомендації з розвитку мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку засобами мнемотехніки.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс наступних **методів**:

загально-теоретичні – аналіз, синтез, систематизацію, узагальнення, порівняння, класифікацію матеріалів фахової літератури з окресленої проблематики;

емпіричні – спостереження за діяльністю дітей, тестування, бесіда;

методи математичної статистики – для обробки результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів: результати дослідження можуть бути використані студентами протягом проходження педагогічної практики в закладах дошкільної освіти під час проведення занять з розвитку мовленнєвої активності у дітей передшкільного віку.

Експериментальна база дослідження: Комунального закладу Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 121 комбінованого типу Криворізької міської ради, дві старші групи «Світлячок» і «Ромашка»; всього було залучено до участі в експерименті 27 дошкільників.

Апробація результатів роботи: основні положення експериментальної роботи висвітлювалися на Міжнародній науково-практичній конференції «MODERN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT» (м. Чикаго, США, 7-9 липня 2021 р.).

Публікації: матеріали роботи опубліковані у збірнику матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «MODERN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT» в м. Чикаго (США). Всього 1 публікація.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи – 69 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття мовлення та мовленнєвої активності у психолого-педагогічних дослідженнях

Мовленнєвий розвиток та мовленнєва активність дитини уже тривалий час привертає увагу дослідників – психологів та педагогів. Численні педагогічні дослідження та практичний досвід багатьох поколінь доводять, що мовлення у дитини ніколи не розвивається саме по собі. Воно нерозривно пов'язане із розвитком всієї її особистості. При цьому інтерес дослідників до проблеми розвитку мовлення у дитячому віці пояснюється його першочерговою роллю у психічному розвитку дитини в цілому, а також у розвитку комунікативної діяльності зокрема.

Вивчаючи питання становлення і розвитку мовлення людини, С. Рубінштейн наголошував, що за своїм походженням та функціональною роллю мовлення для особистості є соціальним. Він писав, що виникнення мовлення неможливе поза межами суспільства, адже воно виникає тільки при спілкуванні, тому і призначене для спілкування. Без інших людей, які оточують людину, спілкування неможливе [1, с.43].

Схожа позиція прослідковується і у дослідженнях Л. Виготського. Основоположною функцією становлення і розвитку мовлення він вважав комунікативну. Саме за рахунок комунікацій з іншими людьми особистість розвиває своє мовлення. Мовлення при спілкуванні між людьми спочатку виконує роль засобу комунікації. І лише потім на цій основі формується мислення, а людина (дитина) починає регулювати власну поведінку. При цьому від своєчасного розвитку мовлення залежить весь подальший розвиток індивіда [2].

Німецький лінгвіст В. фон Гумбольд також наголошував, що «мова

завжди розвивається тільки в суспільстві» [3, с.68].

Вивчаючи думки дослідників щодо сутності мовлення з психолого-педагогічної точки зору, можна побачити, що істотних відмінностей у поглядах науковців практично немає.

Великий тлумачний словник української мови В. Бусела характеризує мовлення частіше як мовну діяльність, спілкування людей між собою за допомогою мови, а іноді як повідомлення по радіо (радіомовлення) [4, с. 682].

Енциклопедичний словник М. Бажана дає визначення мовлення як «функціонування мови в процесах вираження й обміну думок, конкретна форма існування мови як особливого виду суспільної діяльності» [5, с.57].

У термінологічному лінгвістичному словнику (укл. О. Ганич, І. Олійник) мовлення трактується як «процес добору і використання засобів мови для спілкування з іншими членами певного мовного колективу» [6, с.129-132].

М. Кочерган у своїй праці «Загальне мовознавство» визначає мовлення як «конкретно застосовану мову; засоби спілкування в її реалізації» [7, с.429].

Л. Мацко, М. Прищак та В. Годлевська характеризують мовлення як – «акт вживання людиною мови для спілкування. Мовне спілкування між людьми завжди здійснюється якоюсь мовою і підкоряється її законам. Ці закони визначають лад мовного спілкування, їхнє порушення утруднює спілкування» [8, с. 46].

М. Філоненко визначає мовлення як один із видів комунікаційної діяльності людини, тобто як засіб використання мови для спілкування з іншими людьми [9, с. 12].

О. Смирницький розуміє мовлення як поєднання звучання з конкретним мовним змістом. Мовлення – це спосіб, а мова – засіб спілкування [10, с.10-12].

Сучасними науковцями-лінгвістами (А. Загнітко та І. Домрачева [11], І. Горелов [12], О. Казарцева [13] та ін.) мовлення розглядаються одразу у різних аспектах (рис. 1.1).

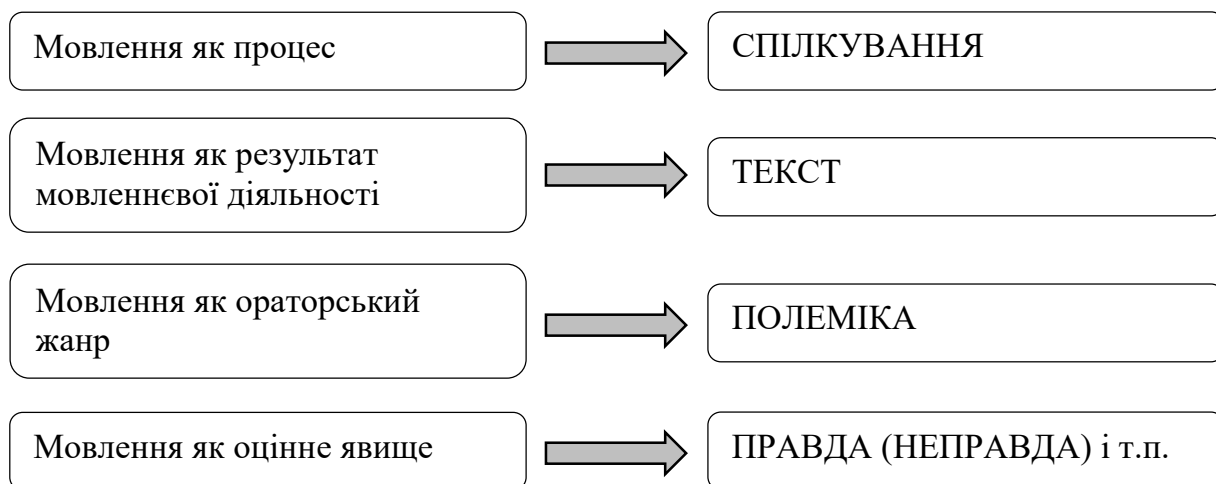

Рис. 1.1. Узагальнене уявлення про мовлення

Узагальнюючи думки науковців щодо сутності мовлення та його відмінності від мови, погоджуємося з позицією Т. Хоми, що «мовлення – це знакова система, під якою розуміють правила мови, парадигми, моделі, що базується на нормах, які закріплюються словниками. Воно виконує ряд функцій: комунікативну, інформаційну, естетичну; мовлення – це часткове вираження мови, способи її реалізації» [14, с. 173].

Відзначимо також, що поряд із категорією мовлення у психолого-педагогічних дослідженнях використовується термін «спілкування», який досить часто ототожнюють з мовленням.

Так, М. Філоненко під спілкуванням розуміє обмін повідомленнями, інформацією, яка подається у вигляді усних чи письмових повідомлень мовою, якою володіють співрозмовники [9, с. 10].

Більш змістовно спілкування визначає М. Варій, характеризує його як «процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і не вербальних засобів, що охоплює обмін інформацією між учасниками спілкування, її сприйняття й пізнання, а також їхній вплив один на одного і взаємодією щодо досягнення змін у діяльності» [15].

За твердженням О. Бодальова, спілкування є взаємодією людей, в результаті якої відбувається обмін інформацією за допомогою різних засобів комунікації для встановлення взаємовідносин [16].

О. Леонтьєв трактує спілкування як необхідну умову будь-якої соціальної діяльності людини, тобто як соціальний феномен існування особистості [17].

Згідно з позицією В. Москаленка, спілкування виступає комунікативним видом діяльності, який виражає практичну активність особистості у процесі її соціальної взаємодії [18].

Філософський енциклопедичний словник В. Шинкарука реальний зміст спілкування характеризує як процеси обміну діяльністю, її продуктами, інформацією, досвідом і вміннями [19].

Отже, термін «спілкування» є дещо ширшим, ніж «мовлення», оскільки мовлення відбувається тільки в усній формі шляхом вимови слів, словосполучень і речень, а спілкування може відбуватися не тільки за допомогою мовлення, але і в письмовій формі, жестами тощо.

З категорією «мовлення» з психолого-педагогічної точки зору пов'язані категорії «мовленнєвий розвиток» (або розвиток мовлення), «мовленнєва комунікація», «мовленнєве спілкування», «мовленнєва активність», «мовленнєва комунікація», «мовленнєва компетенція» тощо.

І. Єнгалічева характеризує мовленнєвий розвиток як «один з основних чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Ступінь розвитку цієї сфери психіки визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини – потреб і інтересів, знань, умінь та навичок, а також інших психічних якостей, що є основою особистісної культури» [20, с. 87].

О. Гойхман та Т. Надеїна для характеристики розвитку мовлення дитини пропонують використовувати категорію «мовленнєва комунікація», розуміючи її як діяльність, у процесі якої використовується мова як засіб спілкування з іншими людьми [21].

Н. Луцан, вивчаючи особливості мовленнєвого розвитку дітей, зазначає, що «специфіка взаємодії людей у процесі їх життєдіяльності полягає у використанні мови, яка є водночас способом спілкування, знаряддям пізнання, інструментом мислення. Проявом мовленнєвого спілкування є мовленнєва

поведінка співбесідника, а змістом – їх мовленнєва діяльність» [22, с. 120].

У процесі формування у дитини зародків соціальної активності потрібно в першу чергу звертати увагу на розвиток мовленнєвого спілкування в єдності двох її сторін: мовленнєвої діяльності і мовленнєвої поведінки. На основі цього формується «комунікативна компетенція», яка «охоплює не тільки знання мовної системи й оволодіння мовним матеріалом, а й дотримання соціальних норм мовленнєвого спілкування, правил мовленнєвої поведінки» [22, с. 119-120].

З усіх перелічених термінів інтерес у контексті даного дослідження представляє «мовленнєва активність». Як показав аналіз наукових доробків, вона розглядається науковцями з різних позицій (рис. 1.2).

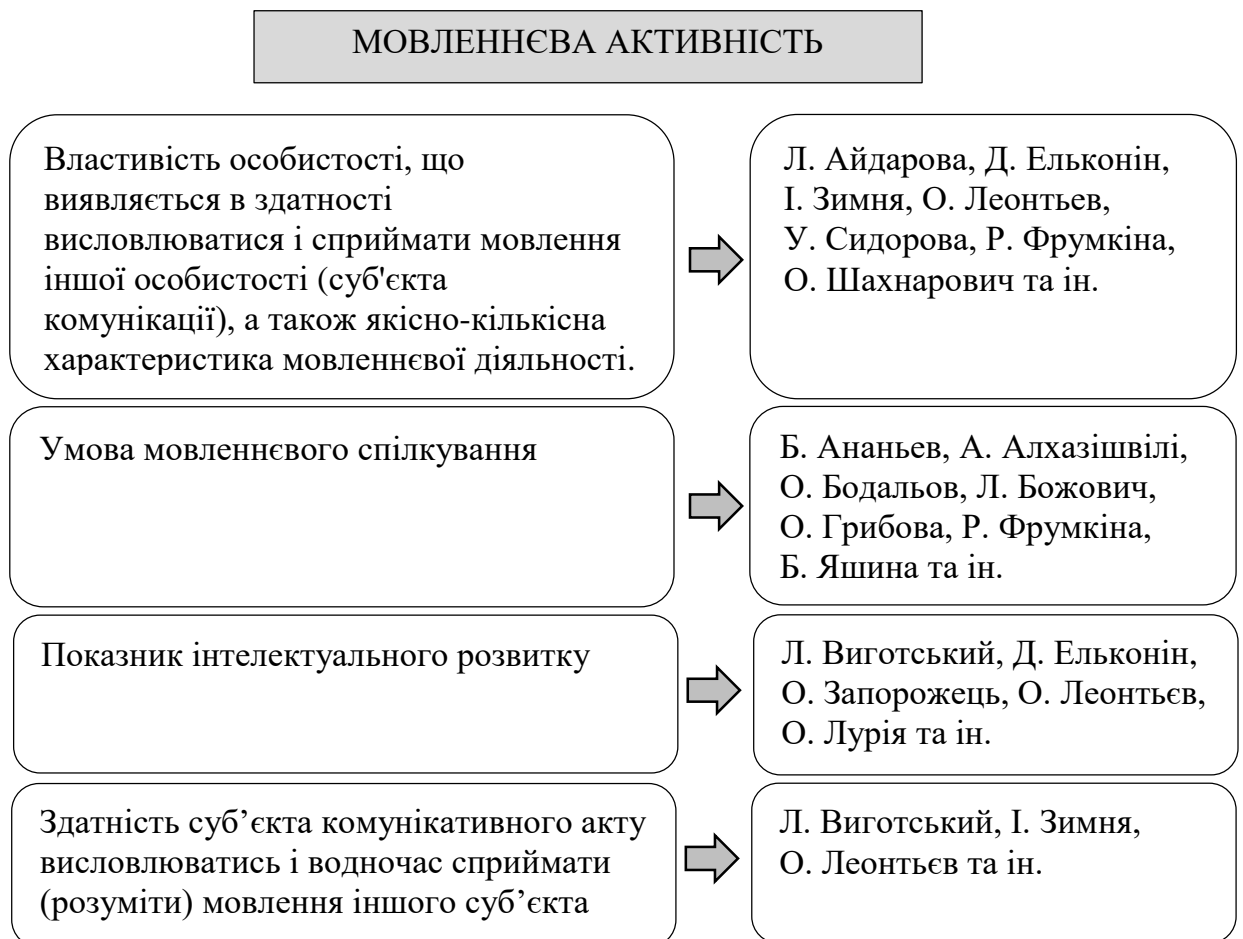

Рис. 1.2. Підходи до визначення мовленнєвої активності різними науковцями (узагальнено автором на основі [23])

Повертаючись до наукових доробків С. Рубінштейна, знаходимо, що мовлення особистості передбачає його активне використання. Так звана активність мовлення визначається ступенем володіння особистістю мовленнєвим актом, а також ступенем розуміння мовлення та потребою у спілкуванні [1].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка активність особистості визначається як її здатність до свідомої трудової й соціальної діяльності, планомірного перетворення довкілля та самої себе. Проявляється активність через творчість, вольові акти, спілкування [24, с. 21]. Тобто у процесі мовлення та для його реалізації особистістю також має бути проявлена активність.

Як стверджує низка науковців (Б. Ананьєв [25], Л. Божович [26], С. Рубінштейн [1] та ін.), активність відображає об'єктивно наявні прояви особистості у процесі її взаємодії з соціальним середовищем і реалізуються в її діяльності.

Відповідно, активність дитини – це необхідний чинник її розвитку, що, зокрема, прослідковується у дослідженнях О. Запорожця та О. Леонтьєва [17].

Крім того, за С. Рубінштейном, активність особистості співвідноситься з її діяльністю, визначається через неї, розвивається як якісна її характеристика [1]. За межами діяльності активність втрачає сенс.

Мовленнєву діяльність О. Леонтьєв розглядає як самостійний вид діяльності: активний, цілеспрямований, опосередкований мовленнєвою системою та обумовлений ситуацією спілкування процес передавання або прийому повідомлення [17]. Фактично це різновид інтелектуального акту, в якому поєднуються два взаємообумовлені процеси – говоріння та слухання. Ці процеси відбуваються на будь-якому рівні комунікаційної взаємодії.

Серед сучасних дослідників С. Конопляста та В. Косинкіна визначають мовленнєву активність як одну із численних форм загальної активності, яка відображає потреби дитини, що виникають у неї відповідно до конкретних ситуацій спілкування [23, с. 136].

Також поряд з поняттям «мовленнєва активність» у працях науковців можна зустріти споріднені поняття: «комунікативно-мовленнєва активність» і «активне мовлення».

Комунікативно-мовленнєвою активністю вважають «властивість людини або її діяльнісний стан, що характеризується прагненням до різноманітної мовленнєвої діяльності на рівні її мовленнєвих можливостей. Вона може змінюватися у зв'язку зі змінами самої особистості, соціального середовища, в якій розвивається особистість під впливом навчання» [23, с. 136]. Активне мовлення входить до складу мовленнєвої активності і є необхідним компонентом останньої.

Також є ціла низка досліджень, присвячених розвитку мовленнєвої активності саме дітей дошкільного віку: Н. Базима [28], В. Вєтрова, І. Дайлідена, М. Єлагіна [27], Л. Зданевич [29], І. Кононова, С. Конопляста [23], В. Косинкіна [23], К. Крутій [30], Л. Павлова, К. Печора, М. Попова, Г. Розенгард-Пупко та ін.

Отже, під мовленнєвою активністю більшість авторів «розуміють стійку властивість особистості дитини, що виявляється: у здатності сприймати і розуміти мовлення оточуючих; у самостійному, різноманітному, ініціативному використанні мовлення у практиці спілкування; в активному володінні мовленням» [23, с. 136].

1.2. Особливості розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку

Розглядаючи особливості розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, можна відмітити, що дослідниками виокремлюються чинники такого розвитку:

- наявність пізнавальних інтересів;
- наявний рівень знань;
- уміння зосереджувати увагу на пропонованому матеріалі;

- уміння діяти відповідно до вказівок педагога;
- зацікавленість у вирішенні пропонованих завдань;
- наявність потреби відповідати на поставлені запитання, звертатись із запитаннями, виправляти допущені помилки [23, с. 136].

Проявами мовленнєвої активності дослідники вважають наведені на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Прояви мовленнєвої активності у дітей (узагальнено автором на основі [23])

Погоджуємося із твердженням І. Зотової, що у дітей дошкільного віку досить інтенсивними темпами розвивається спілкування. Воно поступово набуває різних нових форм як у відносинах дітей з дорослими, так і в міжособистісній взаємодії з іншими дітьми [31, с. 68].

Зрозуміло, що мовленнєва активність дітей дошкільного віку має свої особливості. Так, у дослідженнях М. Лісіної знаходимо, що засвідчив, що спілкування дітей зі своїми однолітками має своє специфічні особливості, а саме [32]:

- комунікативні діє дітей набагато різноманітніші, ніж у дорослих;
- спілкування дітей є надзвичайно яскравим та емоційно насиченим;
- воно по своїй більшості нестандартне та нерегламентоване, на відміну від дорослого спілкування;
- у процесі спілкування простежується перевага ініціативних дій над реактивними.

Проте крім однолітків, дошкільники спілкуються також із дорослими (батьки, вихователі, члени родини, друзі і знайомі батьків, сусіди та незнайомі люди). У розрізі спілкування з іншими дітьми також можна виділити спілкування з однолітками, меншими або старшими за віком дітьми. Зрозуміло, що у всіх цих ситуаціях характер спілкування та відповідна йому мовленнєва активність будуть різними.

Вивчаючи особливості розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, І. Зотова виділяє наступні групи комунікаторів у різних ситуаціях спілкування [31, с. 68] (рис. 1.4).

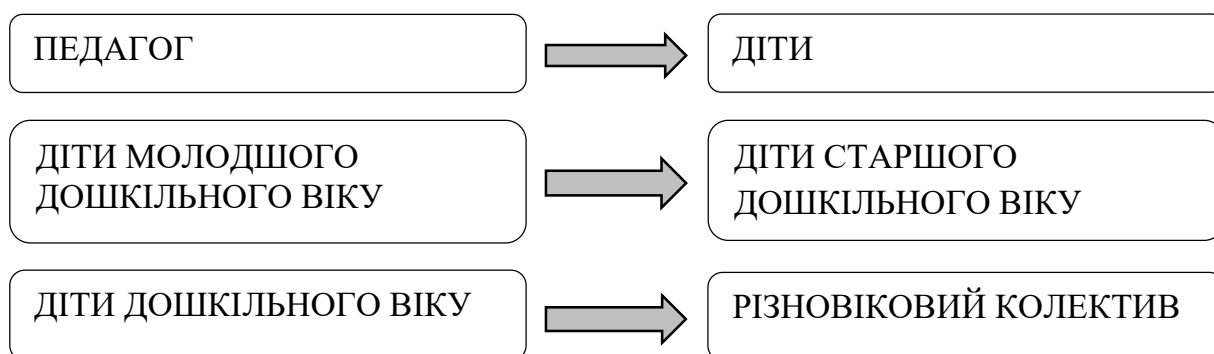

Рис. 1.4. Комунікатори спілкування в середовищі дітей дошкільного віку (узагальнено автором на основі [31])

Отже, мовленнєва активність у дітей дошкільного віку може проявлятися по відношенню до різних суб'єктів соціального оточення, як дітей, так і дорослих.

Дошкільники у процесі мовлення постійно породжують і відтворюють різні висловлювання (тексти) та відповідно їх інтерпретують. Це відбувається як у спонтанному, так і стимульованому мовленні. При цьому потреба в

мовленнєвому спілкуванні розвивається упродовж усього періоду дошкільного віку [31, с. 68].

Як зазначає А. Богуш, досліджуючи мовленнєвий розвиток дошкільників, успіх взаєморозуміння у мовленнєвому спілкуванні дітей даного віку залежить від того, наскільки сформовані у дітей комунікативно-мовленнєві здібності, а також мовленнєва та комунікативна компетенції. На її думку, мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свою думку, бажання, наміри, прохання тощо), застосовувати для цього як мовні, так і немовні (міміка, жести, рухи, інтонація) засоби виразності мовлення [33]. Комунікативна компетенція виступає результатом сформованості мовленнєвої компетенції. Вона являє собою комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, вміння орієнтуватись в ситуації спілкування [33].

І. Зотова також наголошує, що успіх мовленнєвого спілкування дітей дошкільного віку залежить від сформованості комунікативної компетентності. Під останньою вказана авторка розуміє рівень навчання дошкільників взаємодії з довколишніми і членами дитячого колективу [31].

Сучасні дослідники з питань розвитку мовлення у дітей дошкільного віку виокремлюють три етапи такого розвитку мовлення як засобу спілкування (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Етапи розвитку мовлення дітей дошкільного віку (складено автором за даними [32; 34 та ін.]

Етапи	Назва	Характеристика
1	2	3
I етап (від народження до 1 року)	Довербальний (підготовчий)	Немовля ще не розуміє мовлення оточуючих і саме не вміє говорити. Проте цей етап має виключне значення для подальшого розвитку мовлення дитини. Основне значення даного етапу полягає в тому, що в цей час закладаються умови для розуміння зверненого мовлення.

Продовження таблиці 1.1.

1	2	3
II етап (1-2 роки)	Виникнення мовлення	Дитина починає розуміти мовлення дорослих і відтворює перші активні слова. Цей етап є перехідним між двома стадіями у спілкуванні дитини з оточуючими – довербальній і вербальній.
III етап (від 2-х років до закінчення дошкільного віку)	Розвиток мовленнєвого спілкування	Цей період полягає у тому, що діти оволодівають змістом слова, вчать застосовувати його для передачі адресату все складнішої та абстрактнішої за змістом інформації. Водночас, діти оволодівають вмінням застосовувати мовленнєві засоби, внаслідок чого мовлення перетворюється в самостійний вид діяльності - спілкування. Зростаючі потреби у спілкуванні призводять до того, що у дошкільнят інтенсивно розвиваються всі форми і функції мовлення

Цікавим представляється також дослідження М. Лісіної щодо форм спілкування дітей дошкільного віку із дорослими (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

**Характеристика форм спілкування дітей дошкільного віку із дорослими
(за М. Лісіною [32])**

Форми спілкування дитини в онтогенезі	Вік	Характеристика
1	2	3
1. Ситуативно-особистісна	Перші півроку життя	Визначається дослідниками як «комплекс поведінки». Представляє собою форму поведінки, що включає спілкування у формі поглядів в обличчя, посмішки, вокалізації і рухової активності. У перші півроку основна потреба дітей у процесі спілкування – це потреба в увазі та доброзичливому ставленні з боку дорослих. Мотиви спілкування – особистісні. Операції, за допомогою яких здійснюється спілкування – експресивно-мімічні.
2. Ситуативно-ділова	Від півроку до трьох років	Протікання спілкування з батьками та іншими оточуючими людьми відбувається на фоні практичної взаємодії дитини і дорослого. Воно супроводжується іншими видами діяльності, переважно маніпулятивно-предметною. Провідний засіб спілкування – предметна дія. Провідний мотив спілкування – діловий, що поєднується з мотивами пізнавальними, особистісними.

Продовження таблиці 1.2.

1	2	3
3. Позаситуативно-пізнавальна	Від трьох до п'яти років	Забезпечується пізнавальними мотивами і мовленнєвими засобами, які стають найважливішим засобом комунікації на цьому рівні. Основна потреба, що задовольняється у процесі спілкування, - потреба у визнанні та повазі дорослого, який є для дитини джерелом нових знань і уявлень про світ.
4. Позаситуативно-особистісна	Від шести до семи років	Така форма спілкування стає вищим досягненням комунікативної діяльності з усього дошкільного віку. Вона задовольняє мотиви пізнання соціального світу. Дитина активна у спілкуванні з дорослими, вона прагне до взаєморозуміння і співчуття з ними. Ця форма спілкування формується на базі особистісних мотивів і здійснюється уже в основному за допомогою мовленнєвих засобів спілкування.

В доповнення до наведеної у табл. 1.2 інформації можна додати, що ситуативно-особистісне спілкування дитини в перші півроку її життя впливає на подальше формування всіх сторін психіки дитини. Це і визначає її провідний статус у першому році життя.

Під час ситуативно-ділового спілкування найважливішим надбанням дітей раннього віку є розуміння мовлення оточуючих і оволодіння активним мовленням. У процесі спільної діяльності дитини і дорослого така форма спілкування призводить до подальшого розвитку і якісному перетворенню предметної діяльності дітей.

Отже, спілкування дітей дошкільного віку з оточуючими (як з дорослими, так і з однолітками) стимулює появу і розвиток мовлення. Роль мовленнєвих засобів з віком поступово зростає, і наприкінці дошкільного віку вони стають основними для реалізації комунікації з ровесниками та дорослим.

Досліджуючи особливості розвитку мовлення у дітей дошкільного віку, В. Русанівський, спираючись на вчення І. Павлова про типи вищої нервової діяльності, виокремив два основних типи мовленнєвої активності:

1) активний – сильний, урівноважений, що характеризується активним володінням мовленням;

2) пасивний – слабкий, інертний, гальмівний у мовленні [35, с. 91].

Активний тип мовлення, на його думку, передбачає безперешкодну, без ознак гальмування, динаміку процесу мовлення у дитини. За такого мовлення пам'ять у належному темпі «подає» слово, речення, асоціацію у відповідь на зовнішнє чи внутрішнє рефлекторне подразнення, збудження, сприйняття. А пасивний (інертний) тип мовлення полягає у несловоохочості, мовчазності, скупості на слова [35, с. 104].

Також дослідниками відмічено, що індивідуальний мовленнєвий розвиток підпорядковується загальній закономірності розвитку. На нього впливають два головних чинники – внутрішній і зовнішній. При цьому внутрішній чинник - це програма спадковості, а зовнішній – навколишнє середовище оточення дитини [29, с. 69].

Зрозуміло, що у дітей дошкільного віку досить часто можуть виникати труднощі у спілкуванні. Вони залежать від багатьох обставин, проте в основному зумовлені недостатньою (або несвоєчасною) сформованістю функціональних систем психіки дитини [30]. У зв'язку з цим науковці також виокремлюють дві основні причини несформованості мовлення у дітей. Перша причина пов'язана із середовищем формування дитини. Через невідповідність середовища сучасним потребам і викликам суспільства у дитини може виникнути відповідна «незрілість» (відставання) психічних процесів, що призведе до відставання розвитку мовлення. Друга причина пов'язана зі специфікою визрівання мозку дитини. Індивідуальні особливості нерівномірного розвитку окремих відділів мозку, наявність незначних відхилень у роботі цих відділів можуть у подальшому негативно вплинути на формування функціональних систем, що забезпечують певні функції (пам'ять, мислення, мовлення) [29, с. 69].

Досить часто педагоги і психологи при характеристиці мовлення дітей дошкільного віку говорять про так звану пасивність мовлення, яка є протилежною до мовленнєвої активності дитини. Науковець Л. Зданевич у своїх дослідженнях виокремив три типологічні групи мовленнєво пасивних

дітей (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Характеристика груп мовленнєво пасивних дітей (за матеріалами [29; 30 та ін.]

Групи мовленнєво пасивних дітей	Характеристика
1. Операціонально-технічна	Невміння та/або небажання дитини дошкільного віку використовувати під час спілкування набуті мовленнєві навички. Наприклад, раніше у дитячому садку на мовленнєвому занятті діти за допомогою вихователя складали розповідь за схемою – опис пташки (качки, лелеки, курки тощо). Наразі в повсякденному житті у відповідь на прохання дорослого описати на вулиці горобчика або синичку, які прилетіли до годівнички, дитина відмовляється від спілкування або складає 2-3 простих речення, просто констатуючи дії птахів.
2. Мотиваційна	Характеризується незацікавленістю дитини у мовленнєвій діяльності. Однією з основних причин такого стану є суб'єктивно-пасивна роль дитини у ситуаціях, коли вона отримує від дорослого (батьків, вихователя) якусь мовленнєву інформацію. Наприклад, вихователь на заняттях більше уваги приділяє поданню мовленнєвого матеріалу, залишаючи поза увагою роботу дітей у напряму розвитку мовлення різними вправами.
3. Часткова (вибіркова)	До даної групи дітей відносяться в основному старші дошкільники, які виявляють мовленнєву пасивність тільки по відношенню до окремих видів робіт чи у окремі періоди часу.

Таким чином, мовленнєва активність є однією із перших та найбільш важливих видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі. Вона виступає обов'язковою умовою розвитку особистості дошкільника.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження наукових робіт з питань сутності мовлення, мовленнєвого розвитку та мовленнєвої активності можна зробити висновок, що мовлення являє собою спосіб, а мова – засіб спілкування та комунікаційної взаємодії суб'єктів один з одним. Тобто це засіб використання мови та спілкування з іншими людьми.

Досить часто термін «мовлення» ототожнюється з терміном «спілкування». При цьому більшість дослідників єдині у тому, що спілкування

є більш ширшим поняттям, оскільки являє собою обмін повідомленнями, інформацією, яка подається у вигляді усних чи письмових повідомлень мовою, якою володіють співрозмовники.

З категорією «мовлення» з психолого-педагогічної точки зору пов'язані категорії «мовленнєвий розвиток» (або розвиток мовлення), «мовленнєва комунікація», «мовленнєве спілкування», «мовленнєва активність», «мовленнєва комунікація», «мовленнєва компетенція» тощо.

В межах даного дослідження вивчено сутність мовленнєвої активності та особливості її розвитку у дітей дошкільного віку.

Мовленнєва активність являє собою властивість особистості, що виявляється в здатності висловлюватися і сприймати мовлення іншої особистості (суб'єкта комунікації), а також якісно-кількісна характеристика мовленнєвої діяльності.

Також поряд з поняттям «мовленнєва активність» у працях науковців можна зустріти споріднені поняття: «комунікативно-мовленнєва активність» і «активне мовлення».

У дітей дошкільного віку досить інтенсивними темпами розвивається спілкування. Воно поступово набуває різних нових форм як у відносинах дітей з дорослими, так і в міжособистісній взаємодії з іншими дітьми. Крім однолітків, дошкільники спілкуються також із дорослими (батьки, вихователі, члени родини, друзі і знайомі батьків, сусіди та незнайомі люди). У розрізі спілкування з іншими дітьми також можна виділити спілкування з однолітками, меншими або старшими за віком дітьми. Зрозуміло, що у всіх цих ситуаціях характер спілкування та відповідна йому мовленнєва активність будуть різними.

Отже, спілкування дітей дошкільного віку з оточуючими (як з дорослими, так і з однолітками) стимулює появу і розвиток мовлення. Роль мовленнєвих засобів з віком поступово зростає, і наприкінці дошкільного віку вони стають основними для реалізації комунікації з ровесниками та дорослим.

У ході різнопланового і різновікового спілкування дитина дошкільного

віку пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності. Вона формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я».

У цьому віці переважають позаситуативно-пізнавальна і позаситуативно-особистісна форми спілкування, можливості розвитку яких пов'язані з оволодінням мовленням.

Таким чином, мовленнєва активність дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Аналіз державних програм та передового педагогічного досвіду з розвитку мовленнєвої активності дошкільників

Як показує практичний досвід мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку та відповідної мовленнєвої активності у спілкуванні, при всій різноманітності сучасної дошкільної підготовки лише незначна частка дітей досягають високого рівня мовленнєвої готовності до навчання в школі. Багато дітей мають логопедичні відхилення. Тому науковці єдині у тому, що потрібно більше уваги приділяти мовленнєвому розвитку дітей у закладах дошкільної освіти. Головне завдання такого розвитку – формування мовленнєвих узагальнень і елементарного усвідомлення явищ мови і мовлення.

Сьогодні в нашій державі всебічна активізація розвитку мовлення у дітей дошкільного віку підтримується у дошкільній освіті засобами комплексних освітніх програм програм, а також різноманітною методичною та спеціальною літературою.

У нашій державі зміст державних стандартів якості розвитку, виховання і навчання дитини перших 6-ти років визначає Базовий компонент дошкільної освіти [36], згідно з яким мовленнєвий розвиток відповідає активній позиції дитини у процесі опанування мови та мовлення. Вказаний документ спрямований на психолого-педагогічний розвиток дитини і є змістовим орієнтиром для педагогів.

Як зазначає С. Конопляста, на сьогодні наявні тривожні статистичні дані логопедичних досліджень останніх років щодо збільшення кількості дітей, які йдуть до школи з тими чи іншими мовленнєвими порушеннями (70-80%) [45, с. 13]. Тому актуальним постає питання включення логопедичної допомоги

(діагностики, корекції, просвітницької діяльності, пропедевтики) як розділу до названого державного документу. Проте на сьогодні в Базовому компоненті лише «зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, сформованості мовленнєвих компетентностей, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років; сумарний кінцевий показник, набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи» [36, с. 10].

Щодо мовленнєвої готовності дитини до школи, то у Базовому компоненті відсутній даний термін. Натомість його замінює напрям «Мовлення дитини», яка містить в собі наступні навчально-виховні аспекти: звукову культуру мовлення, фонетичну компетенцію, словникову роботу, лексичну компетенцію, граматичну правильність мовлення, граматичну компетенцію, зв'язне мовлення та діалогічне мовлення, діалогічну компетенцію, монологічне мовлення, монологічну, мовленнєву та комунікативну компетенцію [36, с. 15].

При цьому погоджуємося з позицією А. Яковенко, що Базовий компонент «не передбачає формування у дитини психологічних процесів та саморегуляції, які є підґрунтям для розвитку мовленнєвої готовності» [46, с. 274].

Детальний аналіз навчально-виховних програм, рекомендованих для використання у закладах дошкільної освіти («Дитина у дошкільні роки» [37], «Я у світі» [38], «Соняшник» [39], «Впевнений старт» [40], «Українське дошкілля» [41], «Дитина від 2 до 7 років» [42], «Стежина» [43], Програма духовно-марального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях [44] та ін.) показав, що мовленнєву готовність до навчання дошкільників у школі традиційно пов'язують з оволодінням системою мовних одиниць. Вона часто обмежується готовністю до оволодіння грамотою (читанням та письмом) та збільшенням лексичного запасу дитини.

Основні складники розвитку мовленнєвої активності, на яких зосереджено увагу у даних освітніх програмах, наведено у Додатку А.

Якщо проаналізувати зміст досліджуваних програм у напрямку розвитку

мовлення та мовленнєвої активності, то можна побачити, що більшість із них спрямовані саме на розвиток мовлення і мало уваги приділено розвитку мовленнєвої активності та спілкуванню. Головними завданнями розвитку мовлення у всіх вказаних програмах є:

- виховання звукової культури мовлення;
- сприяння лексичному розвитку;
- удосконалення граматичної правильності мовлення;
- навчання елементів грамоти;
- формування словникового запасу;
- розвиток фонематичного слуху;
- формування художньо-мовленнєвої компетентності тощо.

У той же час, у програмі «Впевнений старт» [40] серед очікуваних результатів знаходимо: формування інтересу до різних форм і способів мовленнєвої діяльності, використання сучасних засобів комунікацій, зацікавлення можливостями використання мови. Тобто з використанням даної програми відбувається формування мовленнєвої активності на емоційному рівні з використанням ігрових елементів навчання і виховання.

Корисною є також програма «Я у світі» [38], в якій передбачено розвиток комунікативних умінь дитини. Для цього програма рекомендує використовувати діалог, як спосіб комунікативної взаємодії. Під час діалогічного мовлення дитина має можливість запитати, заперечити, розповісти про себе, пояснити свою позицію, обґрунтувати думку, подякувати, вибачитися. Комунікативні навички дитини мають проявлятися у тому, що дитина вчиться уважно слухати, не перебивати співрозмовника, висловлюватися спокійним тоном, не поспішаючи, проявляючи інтонаційну виразність.

Досить корисною з точки зору розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, на нашу думку, є програм «Соняшник» [39]. Вона дозволяє збагачувати словниковий запас дитини з текстів художніх та фольклорних творів образними поетичними висловами, епітетами, порівняннями і введення

їх в активне мовлення дітей. Також програма приділяє увагу формуванню інтонації мовлення, володіння правильним наголосом, силою голосу, його тембром та темпом. Зміст програми передбачає також складання розповідей, етюдів, мініатюр (за планом дорослого та без нього) з власного досвіду про іграшки, за картинкою, просто на задану тему, що також є корисним для розвитку мовленнєвої активності дитини. Як і програма «Я у світі», програма «Соняшник» також пропонує активно використовувати діалог як засіб розвитку мовлення дитини.

Ще одним позитивним моментом програми «Соняшник» вважаємо формування у дітей оцінних суджень, адекватних естетичних і моральних оцінок поведінки героїв різних творів, а також навчання ввічливо спілкуватися, використовуючи мовні та позамовні (жести, міміку) засоби і дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

Крім того, програма «Соняшник» навчає дітей проявляти ініціативу у спілкуванні, вміти звертатися до дорослих і дітей, підтримувати з ними розмову, використовувати прислів'я, фразеологізми та інші художні засоби мови, що також дозволяє підвищувати рівень мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

Перевагою використання у роботі з дошкільниками програми «Українське дошкілля» [41] можна вважати наявність у ній елементів розвитку зв'язного мовлення та мовленнєвого етикету дошкільників.

Інтерес у межах даного дослідження представляє також програма «Стежина» [43], розроблена для закладів дошкільної освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою. У межах програми відбувається розвиток наступних показників:

- швидкість мовленнєвих реакцій у діалозі та інших мовленнєвих ситуаціях;
- зближення з цікавими людьми, намагання презентувати себе;
- вибір ігор та розваг, пов'язаних з мовленням;
- швидкість і точність вибору слів;

- розгортання синтаксичних конструкцій, тексту;
- активна реакція на вчинок, висловлювання інших.

Отже, критичний огляд наведених програм дозволив зробити висновок, що найбільш корисними для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, на нашу думку, можна вважати «Соняшник», «Стежина» та «Впевнений старт».

Але попри вказані переваги проаналізованих програм, вони практично не включають логопедичної роботи в освітньому процесі, окрім роботи зі звуками та вимовою. Всі рекомендації програм, які стосуються мовленнєвого розвитку дитини (виховання звукової культури мовлення, розвиток словника, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного мовлення, формування елементарного усвідомлення явищ мови та мовлення, навчання читання та грамоти), запропоновані як допомога та орієнтири у розробці занять для педагогів (вихователів).

Змістовий аналіз вищеназваних програм також свідчить, що у розрізі мовлення вони більше направлені на розвиток навчального компоненту (підготовка дитини до школи), ніж виховного (розвиток культури спілкування, мовленнєвого етикету, активності комунікаційної взаємодії).

Доцільним також є вивчення теоретичних засад та практичного досвіду розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

Слід зазначити, що більшість дослідників вказують на складну структуру мовленнєвої готовності та її багатокомпонентність. В основному йдеться про такі складові, як звуковимова, граматична та лексична ланки, зв'язне мовлення. Враховуючи вищесказане стає зрозумілим наявність багатьох наукових підходів та появу різноманітних засобів такого розвитку.

Для забезпечення належного та своєчасного розвитку мовлення у дітей дошкільного віку сучасна педагогічна наука пропонує цілий набір засобів та інструментів навчання і виховання. Розглянемо найбільш значимі з них.

Так, І. Єнгалічева [20] у процесі розвитку мовлення пропонує використовувати засоби народного фольклору. Особливу увагу у розвитку

мовлення найменших дітей вказана авторка пропонує приділяти колисковим. Для більш старшого дошкільного віку рекомендуються загадки, вірші-забавлянки, прислів'я та приказки, народні потішки, пестушки та скоромовки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Характеристика засобів народного фольклору, що можуть бути використані для збільшення мовленнєвої активності дітей дошкільного віку (за І. Єнгаличевою [20])

Засоби народного фольклору	Роль у зростанні мовленнєвої активності дітей дошкільного віку
Коліскові	Збагачують словник дітей за рахунок того, що містять широке коло відомостей про навколишній світ, насамперед про ті предмети, які близькі досвіду людей і приваблюють своїм зовнішнім виглядом (наприклад, «зайчєня», «котик»). Містять у собі великі можливості у формуванні фонематичного сприйняття, чому сприяє особлива інтонаційна організація (співуче виділення голосом голосних звуків, повільний темп і т.п.), наявність повторюваних фонем, звукосполучень тощо. Допомагають запам'ятовувати слова та форми слів, словосполучення, освоювати лексичну сторону мови.
Загадки	Допомагають здійснювати закріплення знань про особливості предметів і явищ. Збагачують словник дітей за рахунок чисельності слів, допомагають побачити вторинні значення слів, формують уявлення про переносне значення слова.
Вірші-забавлянки	Спонукають дитину до усвідомлення інтелектуального, логічного завдання через осмислення значення мовних образів. Завдяки жартівливій цікавій ситуації діти сприймають їх залюбки, весело, як гру, поетичні жарти.
Прислів'я та приказки	Навчають ясно, лаконічно, виразно висловлювати свої думки і почуття, інтонаційно забарвлюючи свою промову; розвивається вміння творчо використовувати слово, вміння образно описати предмет, дати йому яскраву характеристику.
Народні потішки, пестушки	Розвивають фонематичний слух, так як у них використовуються звукосполучення – наспіви, які повторюються декілька разів у різному темпі, з різною інтонацією, при чому виконуються на мотив народних мелодій.
Скоромовки	Дозволяє працювати над дикцією дитини.

На важливості колискової для розвитку мовлення дітей перших років життя наголошують також А. Богуш та Н. Лисенко [47, с. 11], вказуючи, що використовувати засоби фольклору потрібно з перших днів життя. На їх

думку, в дитячих колискових містяться мовленнєві моделі дитячої мови, які стимулюють мовлення дитини, полегшують її спілкування з дорослими.

На користь використання загадок для розвитку мовлення свідчать також дослідження М. Карпенко [48], Ю. Ілларіонової [49].

Як стверджує М. Карпенко, використання загадок для розвитку мовлення має наступні переваги [48, с. 26]:

- за рахунок чисельності слів збагачують словниковий запас дітей;
- допомагають побачити вторинні значення слів;
- формують уявлення про переносне значення слова;
- допомагають засвоїти звуковий і граматичний лад мови;
- змушують зосередитися на мовній формі та його аналізі.

Ю. Ілларіонова вважає, що використання загадок у напрямку розвитку мовлення сприяє розвитку у них навичок: «мовлення – докази» і «мови – опису». «Мовлення – доказ» вимагає особливих, відмінних від опису мовних зворотів, граматичних структур, особливої композиції, що дають можливість дитині довести свою думку, а «мова – опис» дає можливість використовувати мову для опису явищ і предметів, що оточують дитину [49, с. 110].

Н. Луцан для активізації мовлення дітей дошкільного віку пропонує використовувати засоби мовленнєво-ігрової діяльності. Таку діяльність доцільно проводити у вигляді ігор-занять, під час яких вихователь може використовувати й інші види діяльності. У процесі організації цього виду діяльності максимально використовуються ігрові методи і прийоми навчання: дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігрові діалоги, драматизації тощо. Навчання мови як діяльності передбачає також включення мовлення в різні види діяльності: пізнавальну, художню, театралізовану і т. ін. [50]. На думку вказаної дослідниці, це сприятиме створенню основи для оволодіння мовою на чуттєвому досвіді дитини (спостереження у природі, ліплення з глини, малювання фарбами) та в активній захоплюючій діяльності.

Таким чином, дослідження показало, що розвиток мовленнєвої активності дітей дошкільного віку доцільно здійснювати з використанням

активних засобів навчання і виховання.

2.2. Дослідження практики розвитку мовлення у дітей дошкільного віку у КЗ ДНЗ (ясла-садок) комбінованого типу №121 Криворізької міської ради

Окрім питань теоретико-методичного характеру щодо особливостей формування та розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, які були досліджені нами вище, вважається за доцільне дослідити особливості практичного використання вказаних теоретико-методичних наробків у закладах дошкільної освіти. Такий практичний досвід більш наочно покаже, як на практиці відбувається розвиток мовленнєвої активності сучасних дошкільників.

Практичне дослідження ефективності розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку було здійснене нами в умовах Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 121 комбінованого типу Криворізької міської ради.

КЗ «ДНЗ (ясла – садок) № 121 КТ» КМР знаходиться в підпорядкуванні відділу освіти виконкому Центрально-Міської районної у місті ради м. Кривого Рога. Заклад розташований по вулиці Лермонтова 27-а, функціонує з березня 1964 року.

З 1986 року згідно наказу виконкому Криворізької міської ради перепрофільовані 2 групи загального розвитку на групи для дітей з вадами мови – логопедичні. В 1988 р. перепрофільовані ще дві групи загального розвитку на логопедичні. З 01.09.2000 р. наказом № 276 від 27.06.2000 р. виконкому Криворізької міської ради перепрофільована 1 логопедична група на групу для дітей із затримкою психічного розвитку.

КЗ «ДНЗ (ясла – садок) № 121 КТ» КМР розрахований на 6 вікових груп. Заклад укомплектований згідно віку дітей (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Склад вікових груп КЗ «ДНЗ (ясла – садок) № 121 КТ» КМР

Групи	Вік	Час перебування у закладі, годин
I група раннього віку	3-й рік життя	10,5 годин
II дошкільна молодша група для дітей загального розвитку	4-й рік життя	12 годин
III дошкільна група спеціального призначення для дітей з вадами мови	5-й рік життя	10,5 годин
IV дошкільна група спеціального призначення для дітей з вадами мови	6-й рік життя	10,5 годин
V дошкільна група спеціального призначення для дітей з затримкою психічного розвитку	6-й рік життя	10,5 годин
VI дошкільна група спеціального призначення для дітей з вадами мови	6-й рік життя	10,5 годин

Більш детальна характеристика закладу наведена в Додатку Б.

У напрямку розвитку мовлення заклад працює за Базовим компонентом дошкільної освіти (Державним стандартом дошкільної освіти) [36], Програмою розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [41], Програмно-методичним комплексом «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» (Трофименко Л.І.), парціальною програмою «Вчимося жити разом», а також використовує традиційні методики та інноваційні технології: В. Сухомлинського, елементи методики М. Монтесорі, Л. Фесюкової, Н. Гавриш, елементи методики Є. Шулешко та М. Ефименко, психолого-педагогічне проектування за Т. Піроженко, ТРВЗ, казкотерапію, пісочну терапію, логоритмику.

У якості вибірки для дослідження нами взято дві групи:

- IV дошкільна група «Світлячок» спеціального призначення для дітей з вадами мови (21 дитина, з них 12 дітей загального розвитку та 9 дітей з порушеннями розвитку мовлення);

- VI дошкільна група «Ромашка» спеціального призначення для дітей з вадами мови (26 дітей, з них 15 дітей загального розвитку та 11 дітей з порушеннями розвитку мовлення).

Списки груп подані у Додатку В.

Дослідження було проведено тільки серед дітей загального розвитку (відповідно 12 та 15 дітей).

Для визначення рівня розвитку мовленнєвої активності в межах даного дослідження з урахуванням наявних на сьогодні наукових доробків нами сформовано наступні критерії визначення рівня розвитку мовленнєвої активності дітей та відповідний ним методичний інструментарій (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Критерії оцінки рівня сформованості мовленнєвої активності дітей дошкільного віку

Критерій	Характеристика показників, що підлягають оцінці	Методика дослідження
Інформаційно-комунікативний	Мовленнєва активність, ініціативність, інтенсивність спілкування, ступінь розвитку зв'язного мовлення	Вправа «Розкажи цікаву історію зі свого життя»; бесіда про улюблену іграшку.
Емоційно-комунікативний	Мотивація до спілкування, сприйняття співрозмовника, емоції під час спілкування	Спостереження за комунікаціями дітей в групі між собою та з дорослими (батьки – під час приходу-забирання; вихователі, інший персонал закладу – протягом дня)
Рефлексивно-комунікативний	Оцінка співрозмовника, самооцінка спілкування з партнером, задоволеність результатом спілкування	Бесіда з дітьми «З ким тобі подобається спілкуватися?»

У розрізі *інформаційно-комунікаційного критерію* нами було проведено дві оцінки. По-перше, дітям було запропоновано дітям розказати цікаву історію зі свого життя, а по-друге – розповісти про свою улюблену іграшку.

Для кожного показника (див. табл. 2.3) було визначено три рівні сформованості (високий, середній, низький). Сформованість на високому рівні (В) означала рівень розвитку мовленнєвої активності на переважно наближеному до вікових особливостей розвитку дитини параметрів. Достатній рівень (Д) – часткова відповідність віковим параметрам мовленнєвого

розвитку, низький (Н) – слабкі прояви мовленнєвої активності порівняно із заданими віковими параметрами.

Результати оцінки даного критерію за відповідними показниками у групах «Світлячок» та «Ромашка» наведено у табл. 2.4 та 2.5.

Таблиця 2.4.

Оцінка інформаційно-комунікаційного критерію у групі «Світлячок»

№ дитини	Мовленнєва активність	Ініціативність	Інтенсивність спілкування	Ступінь розвитку зв'язного мовлення	Загальний рівень сформованості критерію
1	В	Д	Д	Д	Д
2	Н	Д	Н	Н	Н
3	Д	Н	Д	Д	Д
4	Н	Д	Д	Д	Д
5	Н	Н	Д	Н	Н
6	Д	В	В	В	В
7	Д	Н	Н	Н	Н
8	Н	Д	Д	Д	Д
9	Д	Н	Д	Д	Д
10	В	В	В	В	В
11	Д	Д	В	Д	Д
12	Д	Н	Д	Д	Д

Таблиця 2.5.

Оцінка інформаційно-комунікаційного критерію у групі «Ромашка»

№ дитини	Мовленнєва активність	Ініціативність	Інтенсивність спілкування	Ступінь розвитку зв'язного мовлення	Загальний рівень сформованості критерію
1	В	Д	В	В	В
2	Д	Д	Н	Д	Д
3	Н	Н	Н	Д	Н
4	Н	Д	Д	Д	Д
5	Н	Н	Д	Н	Н
6	Д	В	В	В	В
7	В	Д	Д	Д	Д
8	Н	Д	Н	Н	Н
9	Д	Н	Д	Д	Д
10	Д	Н	Н	Н	Н
11	Н	Д	Д	Д	Д
12	Д	Н	Д	Д	Д
13	В	В	В	В	В
14	Д	Д	В	Д	Д
15	Д	Н	Д	Д	Д

Узагальнені результати по обох групах наведені в табл. 2.6 та на рис. 2.1.

Таблиця 2.6.

Узагальнені результати діагностики інформаційно-комунікаційного критерію у дітей досліджуваних груп

Рівні	«Світлячок»		«Ромашка»	
	Кількість, осіб	Структура, %	Кількість, осіб	Структура, %
Високий	2	16,7	3	20,0
Достатній	7	58,3	8	53,3
Низький	3	25,0	4	26,7
Разом	12	100	15	100

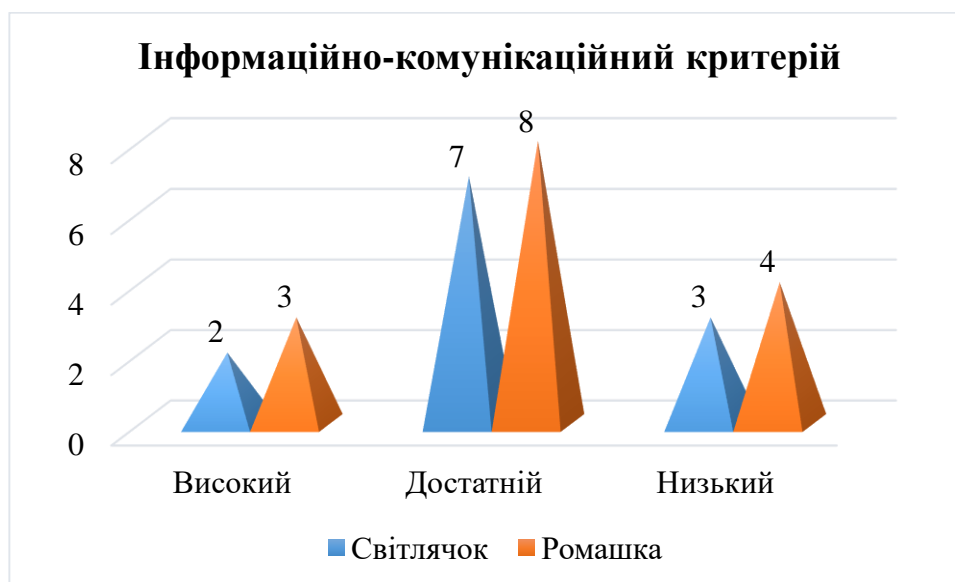

Рис. 2.1. Результати оцінки інформаційно-комунікаційного критерію розвитку мовленнєвої активності дошкільників

З наведених даних видно, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 2 дитини (16,7%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 3 дитини (25%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 3 дитини з високим рівнем, 8 дітей з достатнім рівнем та 4 дітей з низьким рівнем (відповідно 20, 53,3 та 26,7% у структурі дітей всієї групи).

Оцінка *емоційно-комунікативного критерію* здійснена з використанням показників: мотивація до спілкування, сприйняття співрозмовника та емоції під час спілкування. Оцінка здійснена на основі

методу спостереження за комунікаціями дітей в групі та з дорослими (батьки – під час приходу-забирання; вихователі, інший персонал закладу – протягом дня). Результати наведено в табл. 2.7 та 2.8.

Таблиця 2.7.

Оцінка емоційно-комунікаційного критерію у групі «Світлячок»

№ дитини	Мотивація до спілкування	Сприйняття співрозмовника	Емоції під час спілкування	Загальний рівень сформованості критерію
1	В	В	Д	В
2	Д	Н	Н	Н
3	Н	Д	Д	Д
4	Д	Д	Д	Д
5	Н	Д	Н	Н
6	В	В	В	В
7	Н	Д	Д	Д
8	Д	Д	Д	Д
9	Н	Д	Д	Д
10	В	В	В	В
11	Д	В	Д	Д
12	Н	Д	Д	Д

Таблиця 2.8.

Оцінка емоційно-комунікаційного критерію у групі «Ромашка»

№ дитини	Мотивація до спілкування	Сприйняття співрозмовника	Емоції під час спілкування	Загальний рівень сформованості критерію
1	Д	В	В	В
2	Д	Н	Д	Д
3	Н	Н	Д	Н
4	Д	Д	Д	Д
5	Д	Д	Н	Д
6	В	В	В	В
7	Д	Д	Д	Д
8	Д	Д	Д	Д
9	Д	В	В	В
10	Н	Н	Н	Н
11	Д	Д	Д	Д
12	Н	Д	Д	Д
13	В	В	В	В
14	Д	В	Д	Д
15	Н	Д	Д	Д

Узагальнені результати по даному критерію в обох групах наведені в

табл. 2.9 та на рис. 2.2.

Таблиця 2.9.

Узагальнені результати діагностики емоційно-комунікаційного критерію у дітей досліджуваних груп

Рівні	«Світлячок»		«Ромашка»	
	Кількість, осіб	Структура, %	Кількість, осіб	Структура, %
Високий	3	25,0	4	26,7
Достатній	7	58,3	9	60,0
Низький	2	16,7	2	13,3
Разом	12	100	15	100

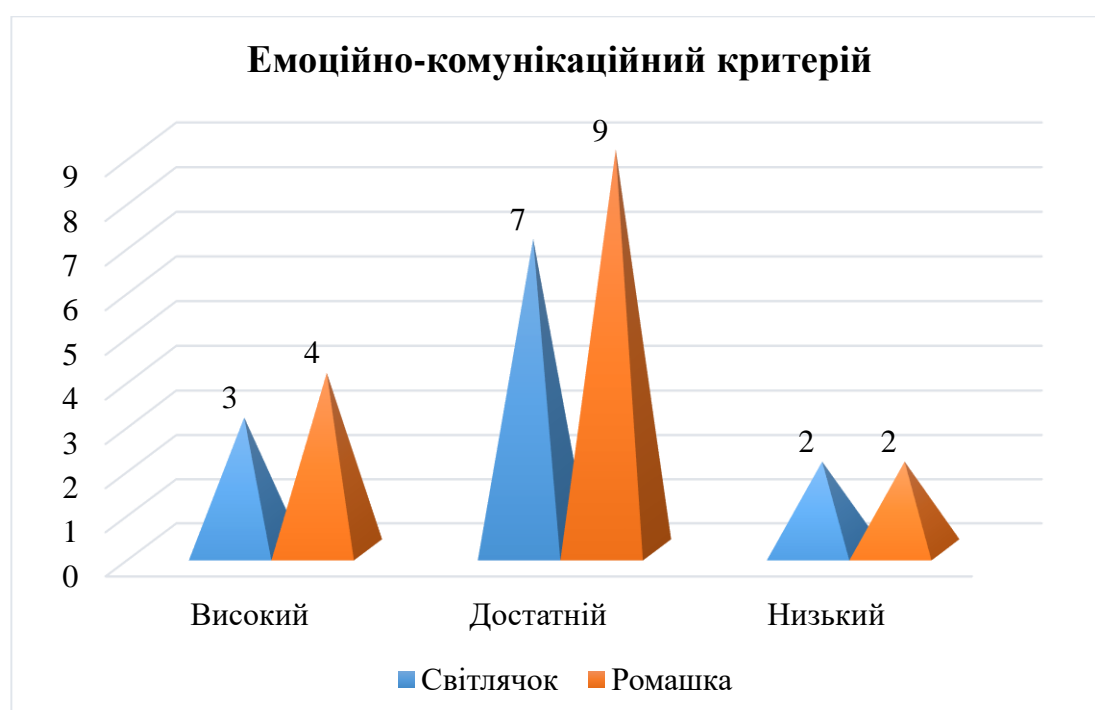

Рис. 2.2. Результати оцінки емоційно-комунікаційного критерію розвитку мовленнєвої активності дошкільників

З наведених даних видно, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 3 дитини (25%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 2 дитини (16,7%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 4 дитини з високим рівнем, 9 дітей з середній рівнем та 2 дітей з низьким рівнем (відповідно 26,7, 60 та 13,3% у структурі дітей всієї групи).

Оцінка *рефлексивно-комунікативного критерію* здійснена з використанням показників: оцінка співрозмовника, самооцінка спілкування з

партнером, задоволеність результатом спілкування. Оцінка здійснена на основі методу бесіди на тему: «З ким тобі подобається спілкуватися?». Результати наведено в табл. 2.10 та 2.11.

Таблиця 2.10.

Оцінка рефлексивно-комунікаційного критерію у групі «Світлячок»

№ дитини	Оцінка співрозмовника	Самооцінка спілкування з партнером	Задоволеність результатом спілкування	Загальний рівень сформованості критерію
1	В	В	В	В
2	Д	Н	Н	Н
3	Н	Д	Д	Д
4	В	В	Д	В
5	Н	Д	Д	Д
6	В	В	В	В
7	Н	Д	Д	Д
8	Д	В	Д	Д
9	Н	Д	Д	Д
10	В	В	В	В
11	В	В	Д	В
12	Н	Д	Д	Д

Таблиця 2.11.

Оцінка рефлексивно-комунікаційного критерію у групі «Ромашка»

№ дитини	Оцінка співрозмовника	Самооцінка спілкування з партнером	Задоволеність результатом спілкування	Загальний рівень сформованості критерію
1	Д	В	В	В
2	Д	Д	Д	Д
3	Н	Д	Д	Д
4	Д	Д	Д	Д
5	Д	Д	Н	Д
6	В	В	В	В
7	Д	Д	Д	Д
8	Д	Д	Д	Д
9	Д	В	В	В
10	Н	Н	Н	Н
11	В	В	Д	В
12	Н	Д	Н	Н
13	В	В	В	В
14	Д	В	Д	Д
15	Н	Д	Д	Д

Узагальнені результати по даному критерію в обох групах наведені в

табл. 2.12 та на рис. 2.3.

Таблиця 2.12.

Узагальнені результати діагностики рефлексивно-комунікаційного критерію у дітей досліджуваних груп

Рівні	«Світлячок»		«Ромашка»	
	Кількість, осіб	Структура, %	Кількість, осіб	Структура, %
Високий	5	41,7	5	33,3
Достатній	6	50,0	8	53,3
Низький	1	8,3	2	13,4
Разом	12	100	15	100

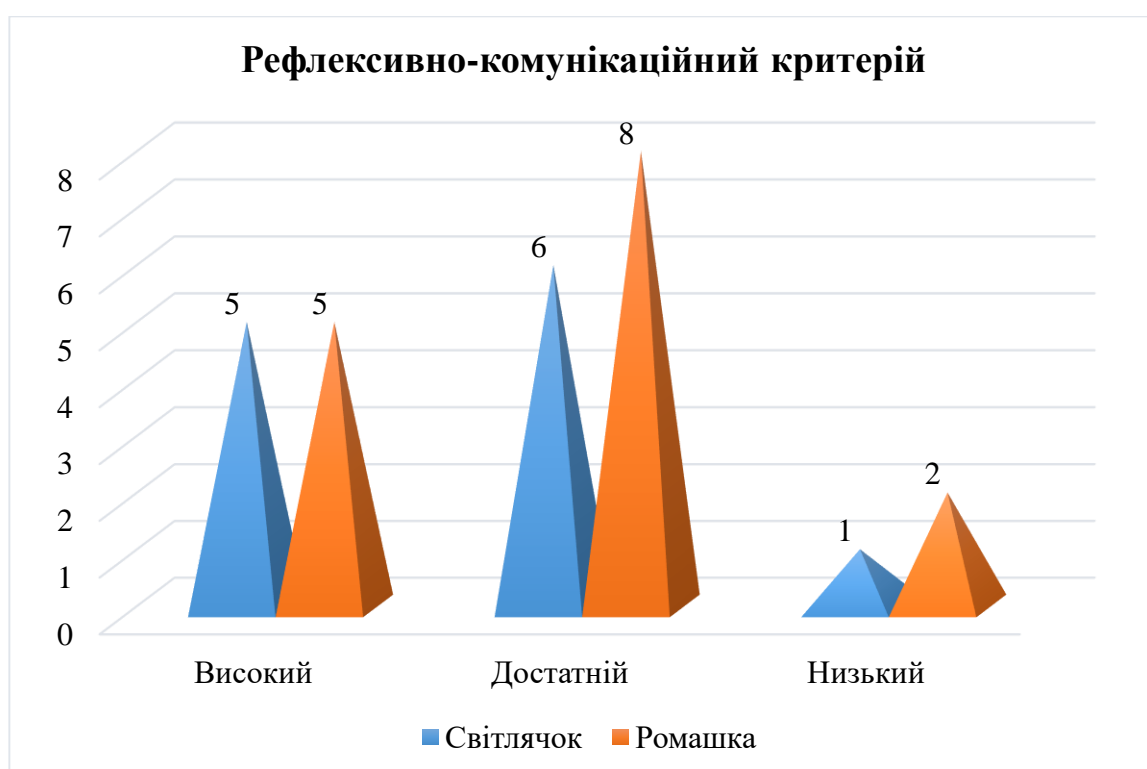

Рис. 2.3. Результати оцінки рефлексивно-комунікаційного критерію розвитку мовленнєвої активності дошкільників

З наведених даних видно, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 5 дітей (33,3%), достатній – 6 дітей (50%) та низький – 1 дитина (8,3%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 5 дітей з високим рівнем, 8 дітей з середнім рівнем та 2 дітей з низьким рівнем (відповідно 33,3, 53,3 та 13,4% у структурі дітей всієї групи).

Узагальнені результати оцінки по всім трьом критеріям наведені у табл.

2.13 та на рис. 2.4.

Таблиця 2.13.

Узагальнені результати діагностики мовленнєвої активності у дітей досліджуваних груп

Рівні	«Світлячок»		«Ромашка»	
	Кількість, осіб	Структура, %	Кількість, осіб	Структура, %
Високий	3	25,0	4	26,7
Достатній	7	58,3	8	53,3
Низький	2	16,7	3	20,0
Разом	12	100	15	100

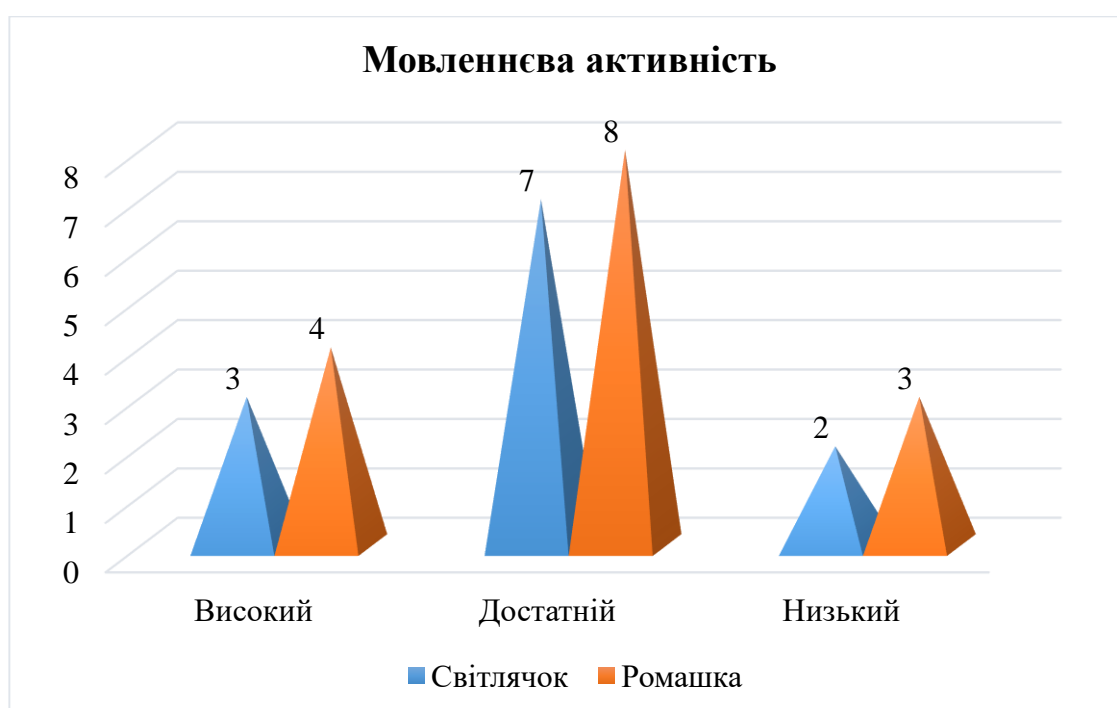

Рис. 2.4. Результати оцінки загального рівня мовленнєвої активності дошкільників

З наведених даних видно, що у групі «Світлячок» високий рівень мовленнєвої активності мають 3 дітей (25%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 2 дитини (16,7%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 4 дітей з високим рівнем, 8 дітей з середнім рівнем та 3 дітей з низьким рівнем (відповідно 26,7, 53,3 та 20% у структурі дітей всієї групи).

З урахуванням наведених результатів можна зробити висновок, що

близько чверті досліджуваних дітей мають високий рівень мовленнєвої активності, близько 55% - достатній та до 20% - низький.

При цьому вважаємо, що у межах досліджуваної групи є подальші резерви підвищення рівня мовленнєвої активності.

Висновки до розділу 2

Аналіз державних програм, що використовуються у практиці дошкільної освіти дозволив зробити наступні висновки.

У нашій державі зміст державних стандартів якості розвитку, виховання і навчання дитини перших 6-ти років визначає Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти, згідно з яким мовленнєвий розвиток відповідає активній позиції дитини у процесі опанування мови та мовлення. Вказаний документ спрямований на психологічний розвиток дитини і є змістовим орієнтиром для педагогів.

Детальний аналіз навчально-виховних програм, рекомендованих для використання у закладах дошкільної освіти («Дитина у дошкільні роки», «Я у світі», «Соняшник», «Впевнений старт», «Українське дошкілля», «Дитина від 2 до 7 років», «Стежина», Програма духовно-марального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях та ін.) показав, що мовленнєву готовність до навчання дошкільників у школі традиційно пов'язують з оволодінням системою мовних одиниць. Вона часто обмежується готовністю до оволодіння грамотою (читанням та письмом) та збільшенням лексичного запасу дитини.

Якщо проаналізувати зміст досліджуваних програм у напрямку розвитку мовлення та мовленнєвої активності, то можна побачити, що більшість із них спрямовані саме на розвиток мовлення і мало уваги приділено розвитку мовленнєвої активності та спілкуванню. Головними завданнями розвитку мовлення у всіх вказаних програмах є:

- виховання звукової культури мовлення;

- сприяння лексичному розвитку;
- удосконалення граматичної правильності мовлення;
- навчання елементів грамоти;
- формування словникового запасу;
- розвиток фонематичного слуху;
- формування художньо-мовленнєвої компетентності тощо.

Критичний огляд наведених програм дозволив зробити висновок, що найбільш корисними для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, на нашу думку, можна вважати «Соняшник», «Стежина» та «Впевнений старт».

Всі рекомендації програм, які стосуються мовленнєвого розвитку дитини (виховання звукової культури мовлення, розвиток словника, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного мовлення, формування елементарного усвідомлення явищ мови та мовлення, навчання читання та грамоти), запропоновані як допомога та орієнтири у розробці занять для педагогів (вихователів).

Змістовий аналіз вищеназваних програм також свідчить, що у розрізі мовлення вони більше направлені на розвиток навчального компоненту (підготовка дитини до школи), ніж виховного (розвиток культури спілкування, мовленнєвого етикету, активності комунікаційної взаємодії).

Дослідження передового педагогічного досвіду показало, що розвиток мовленнєвої активності дітей дошкільного віку доцільно здійснювати з використанням активних засобів навчання і виховання.

Практичне дослідження ефективності розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку було здійснене нами в умовах Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 121 комбінованого типу Криворізької міської ради.

Для оцінки було сформовано три критерії:

- інформаційно-комунікаційний, показниками якого є: мовленнєва активність, ініціативність, інтенсивність спілкування, ступінь розвитку

зв'язного мовлення;

- емоційно-комунікаційний: мотивація до спілкування, сприйняття співрозмовника, емоції під час спілкування;
- рефлексивно-комунікаційний – оцінка співрозмовника, самооцінка задоволеності партнером, задоволеність результатом спілкування.

Результати оцінки інформаційно-комунікаційного критерію свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 2 дитини (16,7%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 3 дитини (25%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 3 дитини з високим рівнем, 8 дітей з достатнім рівнем та 4 дітей з низьким рівнем (відповідно 20, 53,3 та 26,7% у структурі дітей всієї групи).

Результати оцінки емоційно-комунікаційного критерію свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 3 дитини (25%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 2 дитини (16,7%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 4 дитини з високим рівнем, 9 дітей з середній рівнем та 9 дітей з низьким рівнем (відповідно 26,7, 60 та 13,3% у структурі дітей всієї групи).

Результати оцінки рефлексивно-комунікаційного критерію свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 5 дітей (33,3%), достатній – 6 дітей (50%) та низький – 1 дитина (8,3%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 5 дітей з високим рівнем, 8 дітей з середній рівнем та 2 дітей з низьким рівнем (відповідно 33,3, 53,3 та 13,4% у структурі дітей всієї групи).

Узагальнені результати оцінки мовленнєвої активності свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень мовленнєвої активності мають 3 дітей (25%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 2 дитини (16,7%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 4 дітей з високим рівнем, 8 дітей з середній рівнем та 3 дітей з низьким рівнем (відповідно 26,7, 53,3 та 20% у структурі дітей всієї групи).

РОЗДІЛ 3

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ЗАВДАНЬ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

3.1. Поняття мнемотехніки та опис основних її засобів, що використовуються у роботі з дошкільниками

Вважаємо, що досить дієвим засобом розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку є мнемотехніка, або мнемоніка. Вона дозволяє за допомогою відповідних прийомів збільшувати обсяг пам'яті дитини, що полегшує запам'ятовування інформації.

Мнемотехніка (від гр. «мистецтво запам'ятовування») – це система особливих способів, що полегшують запам'ятовування й збільшують обсяг пам'яті [51].

Просте запам'ятовування інформації у вигляді знань хоча і продовжує залишатися досить розповсюдженою у вітчизняній педагогіці, у т.ч. у дошкільній освіті, проте поступово починає витіснятися інноваційними технологіями навчання. Використання засобів мнемотехніки, на думку багатьох дослідників, є досить дієвою та ефективною методикою навчання і виховання порівняно із традиційним запам'ятовуванням матеріалу методом простого заучування. Відповідно, більш творчий та цікавий підхід до заучування матеріалу, його переробки у власній уяві та подальше запам'ятовування на основі різних аналогій, образів, історій та ін., особливо в ігровій формі, більше підходить дітям дошкільного віку, ніж традиційне пояснення та бесіда.

Як показало проведене дослідження, мнемотехніка відома ще з прадавніх часів, а її використання нараховує як мінімум дві тисячі років. Відомо, перші згадування про мнемотехніку приписують Цицерону, а сам термін «мнемоніка» було введено Піфагором ще у VI ст. до н.е. Даною наукою

цікавився також Аристотель і навчав цьому мистецтву свого учня О. Македонського. Пізніше мнемотехніку також вивчав, розробляв і викладав Джордано Бруно. Феноменальною пам'яттю, заснованої на мнемотехніці, володіли Юлій Цезар і Наполеон Бонапарт [52; 51; 53 та ін.].

Як зазначають у своєму дослідженні О. Ярмошук та В. Василюк, мнемотехніка корисна тим, що активізує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації. На їх думку, крім основних педагогічних завдань, мнемотехніка допомагає вирішити наступні [54, с. 184]:

- розширення творчих можливостей дитини;
- формування вміння ефективно і самостійно сприймати інформацію та вчитися новому;
- підвищення самооцінки дитини завдяки результативності у навчанні;
- збільшення навчальної мотивації, а з нею успіху;
- сприяння більшій самостійності дитини, що, своєю чергою, покращує адаптацію дитини у соціумі;
- активізація внутрішніх механізмів психологічного розвитку дитини засобами мнемотехніки.

Оскільки в основі мнемотехніки лежить вербально-логічне мислення, то її використання позитивно впливає на розвиток логічного мислення та інтелектуальних здібностей особистості. Це пояснюється також тим, що мнемотехніка «використовує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє цілком контролювати процес запам'ятовування, збереження та згадування інформації» [54, с. 185].

Корисність використання мнемотехніки можна пояснити і з позиції класичної психолого-педагогічної науки. Остання постійно шукає чинники, які б полегшували процеси запам'ятовування та зв'язного мовлення у навчально-виховному процесі.

Один із таких чинників, за твердженням таких дослідників, як А. Богуш

[33], Л. Божович [26], М. Варій [15], Н. Гавриш [58], М. Зіганов [51], А. Клименко [55], В. Козаренко [51], С. Рубінштейн [1] та ін. – це наочність. Педагогічна практика також підтверджує той факт, що розгляд різних ілюстрацій предметів допомагає дітям називати ці предмети та їх характерні ознаки.

Ще одним допоміжним чинником покращення якості навчально-виховної діяльності є план (алгоритм, схема) запам'ятовування, на чому, зокрема, неодноразово наголошував Л. Виготський [2]. Він говорив про важливість послідовного розміщення конкретних дидактичних елементів за схемою.

У цьому контексті дослідники використовують відому фразу К. Ушинського: «Навчайте дитину будь-яким невідомим їй п'ятьом словам – вона буде довго та марно мучитися, але зв'яжіть двадцять таких слів із малюнками – і вона схопить їх на льоту» [55, с. 131].

Психологічна наука постійно наголошує на тому, що психічні процеси тісно взаємопов'язані. Наприклад, без пам'яті не може існувати уявлення й уява, оскільки неможливо щось уявити без подібних «картинок» у пам'яті. Осмислення нової інформації у результаті процесу мислення сприяє її запам'ятовуванню. У процесі пізнання включаються увага та сприйняття.

Також тісно пов'язані між собою мислення й мовлення, на чому вважаємо за доцільне зупинитися більш детально у контексті даного дослідження. Будь-які терміни і поняття, їх ознаки, дії, взаємозв'язки, підпорядкування та ін. існують в нашому мозку завдяки слову, яке за цим поняттям закріплене. Мовленнєве представлення думки в уяві людини уточнює її змістовне наповнення. Людина починає висловлювати продукт своїх думок (результат мислення). Отже, людина, щоб грамотно та повноцінно спілкуватися з оточуючими її людьми, повинна мати розвинені всі пізнавальні процеси, а саме: відчуття, сприйняття, уявлення, уяву, мислення, пам'ять, увагу.

Тому вважаємо, що для формування мовленнєвих навичок у

дошкільників ефективним засобом виступає саме мнемотехніка. Доцільність її використання для розвитку мовлення підтверджують також дослідження А. Клименко [55, с. 131-132], І. Брушневської [56, с. 15] та ін.

Отже, мнемотехніка – це «система внутрішнього письма, що дозволяє послідовно записувати в мозок інформацію, перетворену на комбінації зорових образів; це спосіб покращення засвоєння нової інформації шляхом свідомого утворення асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів та прийомів» [55, с. 132].

Використання мнемотехніки у практиці дошкільної педагогіки не тільки корисне, але і необхідне, оскільки особливості психо-фізіологічного розвитку дітей дошкільного віку вимагають додаткової, у т.ч. наочно-образної підтримки у процесі засвоєння нових знань. При цьому активізуються та розвиваються практично всі психічні процеси дитини: увага, мислення, пам'ять (різні її види: слухова, зорова, рухова, тактильна), уява, і, звичайно, мовлення.

Погоджуємося із твердженням, що у процесі використання засобів мнемотехніки активізуються природні механізми роботи мозку дитини. Це дозволяє позитивно впливати на процес запам'ятовування, збереження і пригадування нею інформації, адже основою розвитку її розумових здібностей є оволодіння дитиною діями заміщення та наочного моделювання [57, с. 3].

Узагальнення наукових доробків у частині використання засобів мнемотехніки у дошкільному вихованні дозволив сформулювати уявлення про них. Найбільш розповсюдженими засобами мнемотехніки є наступні:

1. **Прийом аналогії.** Є досить корисним для запам'ятовування незнайомих слів, їх ознак і т.п., які потім будуть використовуватися дошкільником у процесі власного мовлення для заміни взаємозамінюваних слів. Логіка використання аналогії полягає в тому, що в словах, які слід запам'ятати, знаходять спільні ознаки, властивості, якості, тенденції розвитку тощо. Ці спільні ознаки озвучуються дитині, а вона, в свою чергу, запам'ятавши цю ознаку, підв'язує під неї ланцюжок слів.

2. **Піктограма (символізація).** Абстрактну або образну інформацію, яку потрібно запам'ятати, схематично зображують за допомогою малюнків. Останні можуть бути спрощеними (образні піктограми) або такими, які за формою нагадують літери (буквені піктограми) чи цифри (цифрові піктограми). Наприклад, малюнок, на якому показано курку з яйцями, дозволить дитині розуміти, що яйця носять курки. Якщо показати цифру 2 у вигляді гуски, то дитина запам'ятає, яку форму має дїйка.

3. **Трансформація.** Об'єкти, які слід запам'ятати, перетворюються на інші за значенням та образом, що порівняно легше для запам'ятовування. Так, досліджувані предмети можна робити більш товстими, тоншими, округлими, подібними до інших відомих предметів тощо. Також сюди належить встановлення причинно-наслідкових зв'язків між поняттями. Наприклад можна навчити дитину ознакам предметів за допомогою трансформації звичайної книги: візьміть книгу у руки, витягніть руки – книга стала меншою (уявіть велику та маленьку книгу); розверніть її горизонтально – вона стала тонкою (уявіть товсту та тонку книгу).

4. **Римування.** Практика свідчить, що якщо заримувати певні пари слів, вони запам'ятаються набагато швидше та продуктивніше. Рима та співзвучність слів важливі для розвитку мовлення, оскільки на думку дитини будуть спадати одразу декілька слів, які впливають з пам'яті. Наприклад: дошка – ложка; дрова – підкова; кіт – вертоліт.

5. **Асоціації.** Запам'ятовування інформації на основі того предмету, явища чи процесу, з яким ця інформація асоціюється. Наприклад, дитина познайомилась з іншою дитиною у дворі. Щоб запам'ятати ім'я нового друга (подруги), достатньо зв'язати це ім'я зі знайомою людиною з таким же ім'ям.

6. **Метод опори.** Чисельно-буквенний метод запам'ятовування та відтворення інформації. Діти запам'ятовують інформацію за допомогою зв'язування за змістом певних слів, звуків, цифр тощо. Є дуже корисним для запам'ятовування важливих характеристик: чисел, дат, номерів телефонів. Яскравий приклад запам'ятовування кольорів веселки в російській мові:

«Каждый охотник желает знать, где сидит фазан». Дитина таким чином може запам'ятати номер будинку, в якому живе за наступним принципом: будинок під номером 35 можна запам'ятати, якщо вивчити фразу «мій котик», в якій перше слово налічує 3 літери, а друге – 5. Якщо дитина пам'ятає цю фразу, вона, порахувавши кількість літер у словах, скаже номер свого будинку.

7. **Мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці.** Являють собою картки, на яких зображені картинки. Завдання дитини називати предмети, які на них зображені. За їх допомогою можна навчати дитину новим словам, певним простим діям з повсякденного життя тощо. Мнемодоріжки, наприклад, можуть демонструвати послідовність зміни пор року. Мнемотаблиці можуть зашифрувати у собі нескладні віршики, потішки, скоромовки, повчальні історії тощо.

8. **Метод ланцюжку.** Суть методу ланцюжка полягає в тому, що запам'ятовування інформації здійснюється на основі поєднання образів між собою. Необхідно «нанизувати» поняття одне на одне. Важливо поєднувати їх яскраво та весело, слідкуючи при цьому за послідовністю.

9. **Метод крокування** (від франц. «scoquis» - креслення, схема). Це метод символізації або крокового письма (малювання). Діти пишуть або малюють крок-схеми предметів (людей, тварин, рослин, явищ, понять). Тоді вони зможуть швидко відтворити у пам'яті те, що самі намалювали.

10. **Метод ейдотехніки.** Метод, який використовує яскраве образне мислення. Це своєрідний різновид пам'яті, який дозволяє відтворювати яскравий нарядний образ чи предмет навіть після закінчення його впливу на особистість. Яскраві картини та образи особливо міцно запам'ятовуються дітьми та найбільш повно та достовірно відтворюються у пам'яті.

11. **Приєм «Матрьошки».** Образи з'єднуються парами. Перший образ асоціації завжди значніший другого і містить у собі другий. Після з'єднання першого і другого способу треба перевести свою увагу на другий образ (перший повинен зникнути зі свідомості). Подумки збільшити другий образ і створіть асоціацію між другим і третім образами. І так далі. Образи постійно

вкладаються один в одного. При цьому в асоціації завжди повинні бути чітко видно тільки два образи.

12. **Метод історій.** Суть методу історій полягає у тому, щоб зв'язувати слова та визначення в один текст. Чим більш парадоксальним та фантастичним буде сюжет такої розповіді-тексту, тим міцніше він засяде у пам'яті дитини.

13. **Метод Цицерона** (метод римської кімнати, метод палацу пам'яті) передбачає створення в уяві простору з опорними образами. Можна, наприклад, уявити власну кімнату, вибрати в ній кілька опорних образів (телевізор, шафа, вікно, ліжко тощо), і переміщуючись за годинниковою стрілкою, прокладати між ними маршрут. Образи можна змінювати, тобто багаторазово запам'ятовувати нову інформацію на одні і ті ж локації.

14. **Приєм символізації.** Це метод запам'ятовування і відтворення абстрактних слів, які важко уявити візуально. Проте у них є прототипи, які їх символізують. Наприклад, символ миру – голуб, символ смерті – череп і т.д.

Отже, завдяки образності, ігровому та емоційному компонентам, що покладені в основу мнемотехніки, процес запам'ятовування перетворюється на цікаву захопливу гру, а потрібна інформація мимовільно й міцно закарбовується в пам'яті. У табл. 3.1 нами узагальнено основні переваги і недоліки використання наведених засобів мнемотехніки для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

Таблиця 3.1.

Переваги і недоліки використання засобів мнемотехніки для розвитку мовленнєвої активності дошкільників

Засоби мнемотехніки	Переваги	Недоліки
1	2	3
1. Приєм аналогій	Корисний для запам'ятовування незнайомих слів, їх ознак і т.п.	Не завжди аналогія, запропонована вихователем, може бути зрозуміла дитині.
2. Піктограма (символізація)	Легкий та цікавий для дитини, оскільки пов'язаний з малюнками. Корисний для запам'ятовування незнайомих слів, їх ознак і т.п.	Більше підходить для дітей молодшого і середнього дошкільного віку. Для дітей старшого шкільного віку є відносно простим та нецікавим.

Продовження таблиці 3.1.

1	2	3
3. Трансформація	Об'єкти, в які відбувається трансформація, порівняно легші у запам'ятовуванні.	Відносно складний для сприйняття дітьми. Більш придатний для старших дошкільників.
4. Римування	Легка та весела гра у рими. Пари слів запам'ятовуються набагато легше та продуктивніше.	-
5. Асоціації	Корисний для запам'ятовування незнайомих слів, їх ознак і т.п.	Відносно складний для сприйняття дітьми. Більш придатний для старших дошкільників.
6. Метод опори	Корисний для запам'ятовування важливих характеристик та ознак, у т.ч. цифрових.	Відносно складний для сприйняття дітьми. Більш придатний для старших дошкільників.
7. Мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці	Можна навчити дитину новим словам, а також розвинути зв'язне мовлення	-
8. Метод ланцюжку	Легкий та цікавий у використанні. Швидкість запам'ятовування слів висока.	Не підходить для запам'ятовування великого обсягу інформації.
9. Метод крокування	Легкий та цікавий у використанні. Розвиває уяву.	Не підходить для запам'ятовування великого обсягу інформації.
10. Метод ейдотехніки	Легкий та цікавий у використанні. Розвиває уяву та пам'ять.	-
11. Прийом «Матрьошки»	Легкий та цікавий у використанні. Розвиває уяву та пам'ять.	Образи складаються тільки парами. Ускладнення кількості образів зменшує результат.
12. Метод історій	Легкий та цікавий у використанні. Не потребує попередньої підготовки дитини. Тренує креативність.	Не підходить для запам'ятовування великого обсягу інформації.
13. Метод Цицерона	Можна запам'ятовувати великі обсяги інформації. Запам'ятовування відбувається швидко. При повторенні образи надовго залишаються в пам'яті.	Відносно висока трудомісткість застосування.
14. Прийом символізації	Корисний у запам'ятовуванні абстрактних понять.	Сфера застосування обмежується поняттями, які треба запам'ятовувати та відтворювати.

Таким чином, регулярне використання прийомів мнемотехніки під час занять розвиває пам'ять, увагу, мову, словниковий запас, а також фантазію та

творчі здібності дошкільника.

Мнемотехніка заснована на тому, що у дитини за допомогою, наприклад, ілюстрацій, формується асоціативне сприйняття тих чи інших слів. Оволодівши мистецтвом асоціативного запам'ятовування, дитина зможе не тільки краще засвоювати шкільну програму, але і мати успіхи у міжособистісному спілкуванні, проявляючи інтелектуально-описові та асоціативні здібності.

3.2. Презентація змісту завдань з розвитку мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки

З урахуванням проведеного теоретичного аналізу найбільш розповсюджених у практиці дошкільної освіти засобів мнемотехніки нами розроблено серіацію завдань для розвитку мовленнєвої активності для дітей дошкільного віку.

Самі завдання наведені в Додатку Д.

При роботі з дітьми використано наступні прийоми.

1. *Прийом аналогії.*

За наведеними рисунками дітям можна запропонувати провести аналогію за наступними ознаками: за кольором, за рухом, за звуком, за розміром, за смаком, за дотиком, за формою.

Крім того, аналогію можна використовувати для того, щоб діти уміла знаходити пару.

2. *Піктограма (символізація).*

З наведених у додатку прикладів видно, що піктограми можуть використовуватись одночасно із аналогією. Так, дітям можна запропонувати визначити вид фрукту (сливу) і далі по кроках розбирати її на основі питань, які ставить вихователь до наочного матеріалу.

Також піктограма може чудово підійти для вивчення вірша «Ми ділили апельсин».

3. Трансформація.

У якості прикладу для використання трансформації у додатку Д взято олівець. Можна запропонувати розглянути будь-яку іншу річ.

4. Римування.

Завдання для римування також є досить цікавими. Дитині потрібно підбирати пари рим на основі картинок.

5. Асоціації.

Пропонуємо застосовувати для розвитку мовлення два типи асоціацій: фонетичну; цифрову.

6. Метод опори.

Дитина таким чином може запам'ятати номер будинку, в якому живе за наступним принципом: будинок під номером 35 можна запам'ятати, якщо вивчити фразу «мій котик», в якій перше слово налічує 3 літери, а друге – 5. Якщо дитина пам'ятає цю фразу, вона, порахувавши кількість літер у словах, скаже номер свого будинку.

7. Мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці.

Серед цього виду засобів більш корисними та змістовними вважаємо мнемоквадрати, за допомогою яких можна розказати цілі казки: «Зернятко», «Курочка Ряба», «Колобок» тощо.

8. Метод ланцюжку.

Для використання цього методу у продажу є готові картки «Доміно» (приклад наведено у додатку).

9. Метод крокування.

Досить корисним є для запам'ятовування потішок, прислів'їв, маленьких віршиків.

10. Метод ейдотехніки.

В додатку наведені приклади образів весни, любові до матері, професій.

11. Прийом «Матрьошки».

У додатку міститься приклад поєднання чотирьох слів: кактус, молоко, газонокосарка та кавова машина.

12. *Метод історій.*

Цей метод можна вважати досить подібним до методу мнемотаблиць. За його допомогою з використанням картинок можна скласти чудові історії.

13. *Метод Цицерона.*

Можна, наприклад, уявити власну кімнату, вибрати в ній кілька опорних образів (телевізор, шафа, вікно, ліжко тощо), і переміщуючись за годинниковою стрілкою, прокладати між ними маршрут. Образи можна змінювати, тобто багаторазово запам'ятовувати нову інформацію на одні і ті ж локації. А можна також дати дітям готову кімнату та запропонувати розташування у ній предметів, що позначені цифрами.

14. *Приєм символізації.*

Це метод запам'ятовування і відтворення абстрактних слів, які важко уявити візуально.

Після проведеної серії занять із дітьми досліджуваної групи з використанням розробленої серіації завдань та прийомів їх застосування нами здійснено повторне діагностування розвитку мовлення у дітей (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Узагальнені результати діагностики мовленнєвої активності у дітей досліджуваних груп після проведення занять із використанням розроблених завдань

Рівні	«Світлячок»		«Ромашка»	
	Кількість, осіб	Структура, %	Кількість, осіб	Структура, %
ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ				
Високий	3	25,0	4	26,7
Достатній	7	58,3	8	53,3
Низький	2	16,7	3	20,0
Разом	12	100	15	100
ПІСЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ				
Високий	5	41,7	6	40,0
Достатній	6	50,0	7	46,7
Низький	1	8,3	2	13,3
Разом	12	100	15	100
ВІДХИЛЕННЯ (+,-)				
Високий	+2	+16,7	+2	+13,3
Достатній	-1	-8,3	-1	-6,7
Низький	-1	-8,3	-1	-6,7

Як видно з наведених даних, відбулося покращення результатів. В обох групах додалося по дві дитини з високим рівнем розвитку мовленнєвої активності.

Отже, розроблений комплекс завдань можна вважати дієвим для розвитку мовленнєвої активності дітей передшкільного віку.

Висновки до розділу 3

У процесі дослідження було визначено можливості використання засобів мнемотехніки для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

Мнемотехніка (від гр. «мистецтво запам'ятовування») – це система особливих способів, що полегшують запам'ятовування й збільшують обсяг пам'яті.

Корисність використання мнемотехніки можна пояснити і з позиції класичної психолого-педагогічної науки. Остання постійно шукає чинники, які б полегшували процеси запам'ятовування та зв'язного мовлення у навчально-виховному процесі.

Використання мнемотехніки у практиці дошкільної педагогіки не тільки корисне, але і необхідне, оскільки особливості психо-фізіологічного розвитку дітей дошкільного віку вимагають додаткової, у т.ч. наочно-образної підтримки у процесі засвоєння нових знань. При цьому активізуються та розвиваються практично всі психічні процеси дитини: увага, мислення, пам'ять (різні її види: слухова, зорова, рухова, тактильна), уява, і, звичайно, мовлення.

Найбільш розповсюдженими засобами мнемотехніки є наступні:

1. Прийом аналогії.
2. Піктограма (символізація).
3. Трансформація.
4. Римування.

5. Асоціації.
6. Метод опори.
7. Мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці.
8. Метод ланцюжку.
9. Метод крокування (від франц. «croquis» - креслення, схема).
10. Метод ейдотехніки..
11. .Прийом «Матрьошки».
12. Метод історій.
13. Метод Цицерона (метод римської кімнати, метод палацу пам'яті).
14. Прийом символізації.

У процесі дослідження нами розроблено серіацію завдань для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з використанням вищенаведених засобів мнемотехніки.

Після проведення серії занять із вказаними завданнями здійснено повторну перевірку рівня мовленнєвої активності дітей та отримано позитивні зрушення у результатах.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретико-методичних та практичних засад розвитку мовленнєвої активності дітей передшкільного віку засобами мнемотехніки дозволило зробити наступні висновки.

За результатами розгляду теоретичних засад у частині понятійно-категоріального апарату дослідження сутності мовлення, мовленнєвого розвитку та мовленнєвої активності визначено, що мовлення являє собою спосіб, а мова – засіб спілкування та комунікаційної взаємодії суб'єктів один з одним. Тобто це засіб використання мови та спілкування з іншими людьми.

Дослідження також показало, що досить часто термін «мовлення» ототожнюється з терміном «спілкування». При цьому більшість дослідників єдині у тому, що спілкування є більш ширшим поняттям, оскільки являє собою обмін повідомленнями, інформацією, яка подається у вигляді усних чи письмових повідомлень мовою, якою володіють співрозмовники.

З психолого-педагогічної точки зору з категорією «мовлення» пов'язані категорії «мовленнєвий розвиток» (або розвиток мовлення), «мовленнєва комунікація», «мовленнєве спілкування», «мовленнєва активність», «мовленнєва комунікація», «мовленнєва компетенція» тощо.

В межах даного дослідження вивчено сутність мовленнєвої активності та особливості її розвитку у дітей дошкільного віку.

Теоретичний аналіз поняття «мовленнєва активність» показав, що вона являє собою властивість особистості, що виявляється в здатності висловлюватися і сприймати мовлення іншої особистості (суб'єкта комунікації), а також якісно-кількісна характеристика мовленнєвої діяльності.

Також поряд з поняттям «мовленнєва активність» у працях науковців можна зустріти споріднені поняття: «комунікативно-мовленнєва активність» і «активне мовлення».

Розвиток мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку показав, що в цьому віці досить інтенсивними темпами розвивається спілкування. Воно

поступово набуває різних нових форм як у відносинах дітей з дорослими, так і в міжособистісній взаємодії з іншими дітьми. Крім однолітків, дошкільники спілкуються також із дорослими (батьки, вихователі, члени родини, друзі і знайомі батьків, сусіди та незнайомі люди). У розрізі спілкування з іншими дітьми також можна виділити спілкування з однолітками, меншими або старшими за віком дітьми. Зрозуміло, що у всіх цих ситуаціях характер спілкування та відповідна йому мовленнєва активність будуть різними.

Отже, спілкування дітей дошкільного віку з оточуючими (як з дорослими, так і з однолітками) стимулює появу і розвиток мовлення. Роль мовленнєвих засобів з віком поступово зростає, і наприкінці дошкільного віку вони стають основними для реалізації комунікації з ровесниками та дорослим.

У ході різнопланового і різновікового спілкування дитина дошкільного віку пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності. Вона формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я».

Якщо розглядати форми спілкування дітей дошкільного віку, то можна побачити, що у цьому віці переважають позаситуативно-пізнавальна і позаситуативно-особистісна форми, можливості розвитку яких пов'язані з оволодінням мовленням.

Таким чином, мовленнєва активність дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини.

У другому розділі даного дослідження було здійснено аналіз державних освітніх програм та передового педагогічного досвіду з питань розвитку мовленнєвої активності дошкільників. Аналіз державних програм у частині дошкільної освіти показав, що у нашій державі зміст державних стандартів якості розвитку, виховання і навчання дитини перших 6-ти років визначає Базовий компонент дошкільної освіти, згідно з яким мовленнєвий розвиток відповідає активній позиції дитини у процесі опанування мови та мовлення. Вказаний документ спрямований на психологічний розвиток дитини і є

змістовим орієнтиром для педагогів.

Детальний аналіз навчально-виховних програм, рекомендованих для використання у закладах дошкільної освіти («Дитина у дошкільні роки», «Я у світі», «Соняшник», «Впевнений старт», «Українське дошкілля», «Дитина від 2 до 7 років», «Стежина», Програма духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях та ін.) показав, що мовленнєву готовність до навчання дошкільників у школі традиційно пов'язують з оволодінням системою мовних одиниць. Вона часто обмежується готовністю до оволодіння грамотою (читанням та письмом) та збільшенням лексичного запасу дитини.

Якщо проаналізувати зміст досліджуваних програм у напрямку розвитку мовлення та мовленнєвої активності, то можна побачити, що більшість із них спрямовані саме на розвиток мовлення і мало уваги приділено розвитку мовленнєвої активності та спілкуванню. Головними завданнями розвитку мовлення у всіх вказаних програмах є: виховання звукової культури мовлення; сприяння лексичному розвитку; удосконалення граматичної правильності мовлення; навчання елементів грамоти; формування словникового запасу; розвиток фонематичного слуху, формування художньо-мовленнєвої компетентності тощо.

Критичний огляд наведених програм дозволив зробити висновок, що найбільш корисними для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку, на нашу думку, можна вважати «Соняшник», «Стежина» та «Впевнений старт».

Всі рекомендації програм, які стосуються мовленнєвого розвитку дитини (виховання звукової культури мовлення, розвиток словника, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного мовлення, формування елементарного усвідомлення явищ мови та мовлення, навчання читання та грамоти), запропоновані як допомога та орієнтири у розробці занять для педагогів (вихователів).

Змістовий аналіз вищеназваних програм також свідчить, що у розрізі

мовлення вони більше направлені на розвиток навчального компоненту (підготовка дитини до школи), ніж виховного (розвиток культури спілкування, мовленнєвого етикету, активності комунікаційної взаємодії).

Дослідження передового педагогічного досвіду показало, що розвиток мовленнєвої активності дітей дошкільного віку доцільно здійснювати з використанням активних засобів навчання і виховання.

Практичне дослідження ефективності розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку було здійснене нами в умовах КЗ «ДНЗ (ясла-садок) № 121 комбінованого типу КМР.

Для оцінки було сформовано три критерії:

- інформаційно-комунікаційний, показниками якого є: мовленнєва активність, ініціативність, інтенсивність спілкування, ступінь розвитку зв'язного мовлення;
- емоційно-комунікаційний: мотивація до спілкування, сприйняття співрозмовника, емоції під час спілкування;
- рефлексивно-комунікаційний – оцінка співрозмовника, самооцінка задоволеності партнером, задоволеність результатом спілкування.

Результати оцінки інформаційно-комунікаційного критерію свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 2 дитини (16,7%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 3 дитини (25%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 3 дитини з високим рівнем, 8 дітей з достатнім рівнем та 4 дітей з низьким рівнем (відповідно 20, 53,3 та 26,7% у структурі дітей всієї групи).

Результати оцінки емоційно-комунікаційного критерію свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 3 дитини (25%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 2 дитини (16,7%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 4 дитини з високим рівнем, 9 дітей з середнім рівнем та 9 дітей з низьким рівнем (відповідно 26,7, 60 та 13,3% у структурі дітей всієї групи).

Результати оцінки рефлексивно-комунікаційного критерію свідчать, що

у групі «Світлячок» високий рівень сформованості даного критерію мають 5 дітей (33,3%), достатній – 6 дітей (50%) та низький – 1 дитина (8,3%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 5 дітей з високим рівнем, 8 дітей з середній рівнем та 2 дітей з низьким рівнем (відповідно 33,3, 53,3 та 13,4% у структурі дітей всієї групи).

Узагальнені результати оцінки мовленнєвої активності свідчать, що у групі «Світлячок» високий рівень мовленнєвої активності мають 3 дітей (25%), достатній – 7 дітей (58,3%) та низький – 2 дитини (16,7%). У групі «Ромашка» результати є схожими за структурою та становлять відповідно 4 дітей з високим рівнем, 8 дітей з середній рівнем та 3 дітей з низьким рівнем (відповідно 26,7, 53,3 та 20% у структурі дітей всієї групи).

У процесі дослідження було визначено можливості використання засобів мнемотехніки для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку.

Мнемотехніка (від гр. «мистецтво запам'ятовування») – це система особливих способів, що полегшують запам'ятовування й збільшують обсяг пам'яті.

Корисність використання мнемотехніки можна пояснити і з позиції класичної психолого-педагогічної науки. Остання постійно шукає чинники, які б полегшували процеси запам'ятовування та зв'язного мовлення у навчально-виховному процесі.

Використання мнемотехніки у практиці дошкільної педагогіки не тільки корисне, але і необхідне, оскільки особливості психо-фізіологічного розвитку дітей дошкільного віку вимагають додаткової, у т.ч. наочно-образної підтримки у процесі засвоєння нових знань. При цьому активізуються та розвиваються практично всі психічні процеси дитини: увага, мислення, пам'ять (різні її види: слухова, зорова, рухова, тактильна), уява, і, звичайно, мовлення.

Найбільш розповсюдженими засобами мнемотехніки є наступні: прийом аналогії; піктограма (символізація); трансформація; римування; асоціації;

метод опори; мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці; метод ланцюжку; метод крокування (від франц. «croquis» - креслення, схема); метод ейдотехніки; прийом «Матрьошки»; метод історій; метод Цицерона (метод римської кімнати, метод палацу пам'яті); прийом символізації тощо.

У процесі дослідження нами розроблено серіацію завдань для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з використанням вищенаведених засобів мнемотехніки.

Після проведення серії занять з використанням рекомендованих засобів мнемотехніки нами здійснено повторне діагностування розвитку мовленнєвої активності у дітей досліджуваної групи. Як ми змогли побачити з отриманих даних, відбулося покращення результатів. В обох групах додалося по дві дитини з високим рівнем розвитку мовленнєвої активності.

Отже, розроблений комплекс завдань можна вважати дієвим для розвитку мовленнєвої активності дітей передшкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рубинштейн С. Л. К вопросу о языке, речи и мышлении. Вопросы языкознания. 1957. №2. С.42-48.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 1999. 352 с.
3. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода. / ред. В.А. Звегинцев. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. Москва, 1960. Ч.1. С.68-86.
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
5. Бажан М. П. Українська радянська енциклопедія. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії. 1962. Т.7. С.54-55.
6. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа. Головне вид-во, 1985. 360 с.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. Київ: Видавничий центр «Академія», 2003. 463 с.
8. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Годлевська В. Г. Основи психології та педагогіки: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2009. 163 с.
9. Філоненко М. М. Психологія спілкування: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
10. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. Москва: Издательство: Литературы на иностранных языках, 1957. 286 с.
11. Загнітко А. П. Домрачева І. Р. Основи мовленнєвої діяльності. Донецьк: Український культурологічний центр, 2001. 56 с.
12. Горелов И. Н. Коммуникация. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд., доп. Москва: Большая российская энциклопедия, 2002. С. 233.
13. Казарцева О. М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учеб. пособ. М.: ФЛИНТА: Наука, 2003. 496 с.

14. Хома Т. В. Поняття «мови», «мовлення» та «культури мовлення» у науково-лінгвістичній літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота*. 2011. Вип. 20. С. 173-175.
15. Варій М. Й. Психологія: навч. посіб. 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
16. Бодалев А. А. Личность и общение. Избр. психол. труды. Москва: Международная педагогическая академия, 1995. 328 с.
17. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва: Высшая школа, 1999. 465 с.
18. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
19. Філософський енциклопедичний словник / за ре. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 741 с.
20. Єнгалічева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 87-91.
21. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Основы речевой коммуникации. Москва : ИНФА, 1997. 271с.
22. Луцан Н. І. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2(49). С. 118-121.
23. Конопляста С. Ю., Косинкіна В. О. До проблеми мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з аутистичними проявами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 134-137.
24. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 366 с.
25. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды. Москва: Педагогика, 1980. 232 с.

26. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург. [и др.] : Питер, 2008. 398 с.
27. Елагина М. Г. Влияние некоторых особенностей общения на возникновение активной речи в раннем возрасте. *Вопросы психологии*. 1977. № 2. С.135- 142.
28. Базима Н. В. Мовленнєва активність як елемент формування активної взаємодії зі світом у дітей з аутистичними порушеннями. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2013. Вип. 22(2). С. 178-187.
29. Зданевич Л. В. Прояви мовленнєвої пасивності дітей 5-го року життя як показник комунікативної дезадаптації. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 2. С. 65-75.
30. Крутій К. Л. Методика проведення індивідуальних занять із мовленнєвопасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС Лтд», 2003. 320 с.
31. Зотова І. В. Формування мовленнєвого спілкування дошкільників в умовах різновікових груп. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 67-71.
32. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. Москва: Педагогика, 1986. 143 с.
33. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 200 с.
34. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 26. С. 342-348.
35. Русанівський В. М. Філософські питання мовознавства . Київ: Наукова думка, 1972. 199 с.
36. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

37. Крутий К. Л. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. 160 с.

38. Кононко О. Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2-х ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років. Київ: ТОВ МЦФЕР-Україна, 2019. 452 с.

39. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 144 с.

40. Піроженко Т. О. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». / Н. В. Гавриш, Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук, О. С. Рогозянський. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.

41. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 264 с.

42. Огнев'юк В. О. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина». Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2020. 304 с.

43. Гончаренко А. М., Дятленко Н. М. Комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою «Стежина». Київ, 2020. 223 с.

44. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях : навч. прогр. та календарно-темат. план / А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок та ін. Київ: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2016. 76 с.

45. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічні основи комплексної корекції мовленнєвого розвитку дітей з ринолалією: автореф. дис. д. пед. наук. Київ, 2010. 46 с.

46. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Науковий*

часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 24. С. 273-277.

47. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вища шк., 2002. 407 с.

48. Карпенко М. Т. Сборник загадок : пособие для учителя. Москва : Просвещение, 1988. 80 с.

49. Илларионова Ю. Г. Учите детей отгадывать загадки. Москва : Просвещение, 1976. 127 с.

50. Луцан Н. І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєво-ігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 119-122.

51. Зиганов М., Козаренко В. Мнемотехніка. Запам'ятовування на основі візуального мислення. Київ : Школа раціонального читання, 2001. 304 с.

52. Бойко З. В. Використання мнемотехнічних прийомів при запам'ятовуванні географічних об'єктів, їх назв та образів. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_4_11

53. Маклаков А. Г. Загальна психологія. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 234 с.

54. Ярмошук О. О., Василюк В. М. Використання мнемотехніки як активного методу навчання на заняттях зі студентами спеціальності «Фізичне виховання». *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 182-189.

55. Клименко А. І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2(58). С. 130-135.

56. Брушневська І. М. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення засобами ейдетики: навч.-метод. посіб. Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2014. 104 с.

57. Копилова О. П., Ткаченко В. М. Використання символів у роботі з дошкільниками. Старша група. Харків : Вид-во «Ранок», 2010. 128 с.

58. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посіб. -К.: Вид. дім «Шкіл, світ»: Вид. Л.Галіціна, 2006. -119 С.

59. Пулавська Н. Б., Коломоєць Т. Г. Розвиток мовленнєвої активності дітей дошкільного віку засобом мнемотехніки. MODERN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT: матеріали міжн. науко-практ. конф. (м. Чикаго, США, 7-9 липня 2021 р.). Чикаго, 2021. С. 428-432.

Додаток А

Характеристика складників розвитку мовлення у освітніх програмах дошкільної освіти

Програма	Основна мета програми	Роль у розвитку мовленнєвої активності
1	2	3
«Впевнений старт» [40]	Розвивати дитину та організовувати життєдіяльність дошкільників у специфічно дитячих видах діяльності (спілкування, гра, образотворча, художньо-естетична тощо).	Формувати інтерес до різних форм та способів мовленнєвої діяльності, використання сучасних засобів комунікації; зацікавлювати можливостями використання рідної та іноземної мови (повідомлення інформації, спілкування). Очікуваний результат: єдність емоцій, інтелекту та вольової регуляції у мовленнєвій поведінці дитини.
«Дитина» [42]	Формування основ світогляду цілісної, життєво активної, гуманістично спрямованої особистості – громадянина (громадянки) демократичного суспільства, який(-а) у своїй життєдіяльності буде сповідувати національно-культурні, загальнолюдські та громадянські цінності.	Виховувати любов до рідної мови; формувати культуру мовного спілкування; виховувати звукову культуру мовлення; сприяти лексичному розвитку; удосконалювати граматичну правильність мовлення; розвивати зв'язне мовлення; формувати вміння користуватися різноманітними способами спілкування; навчити елементів грамоти; привертати увагу до мови як особливого явища; сприяти удосконаленню граматичної правильності мовлення; виробляти звичку правильно висловлюватись.
«Дитина у дошкільні роки» [37]	Зорієнтовано на цінності та інтереси дитини, урахування вікових можливостей, на збереження дитячої субкультури, на амплікацію дитячого розвитку, взаємозв'язок усіх сторін її життя.	Формування звукової культури мовлення, формування словника, граматична правильність мовлення, зв'язне мовлення.
«Я у світі» [38]	Актуалізує необхідність	Розвиток фонематичного слуху,

Програма	Основна мета програми	Роль у розвитку мовленнєвої активності
1	2	3
	виховання свідомої особистості, розвитку в дошкільників елементарних форм відповідального самовизначення, почуття власної гідності, що ґрунтується на самоповазі й визнанні значущими людьми їхніх чеснот.	звуківимови; поповнення словникового запасу; розвиток граматичних умінь; розвиток зв'язного мовлення, комунікативних умінь; формування елементів грамотності.
«Соняшник» [39]	Виховання серця, душі, тіла і розуму, творчої, щасливої в житті дитини. Програма передбачає реалізацію основних ідей видатних учених минулого і сучасності, що стосується положень особистісно зорієнтованого, ціннісного та компетентнісного підходів щодо розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.	Збагачення словника словами з текстів художніх та фольклорних творів образними поетичними висловами, епітетами, порівняннями і введення їх в активне мовлення дітей. Розвиток м'язів мовленнєвого апарату. Вдосконалення вимови звуків. . Формування навичок володіння фразовим та логічним наголосом у словах. Розвиток правильного мовленнєвого дихання. Активізація дітей на дотримання інтонаційної виразності мовлення (інтонація, сила голосу, тембр, темп, логічні наголос та логічна пауза) та користування у мовленні, залежно від мовної ситуації, розповідною, питальною та окличною інтонаціями. . Складання розповідей (за планом дорослого і без нього) з власного досвіду про іграшки, творчих, на задану тему, за картинкою, розповідей-етюдів, мініатюр тощо. Передача (переказування) змісту переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, почутих казок і оповідань. Активізація монологічного та різних форм діалогічного мовлення (мовлення-пояснення, мовлення-міркування). Формування оцінних суджень,

Програма	Основна мета програми	Роль у розвитку мовленнєвої активності
1	2	3
		<p>адекватних естетичних і моральних оцінок поведінки героїв. Спілкування. Навчання ввічливо спілкуватися, використовуючи мовні та позамовні (жести, міміку) засоби і дотримуючи правил мовленнєвого етикету; заохочення дітей проявляти ініціативу в спілкуванні, вміти звертатися до дорослих та дітей, підтримувати з ними розмову. Використання прислів'їв, фразеологізмів та інших художніх засобів рідної мови у довільному мовленні.</p>
«Українське дошкілля» [41]	<p>Реалізація оптимального комплексу розвивальних, виховних і навчальних функцій та змістових напрямків організації життєдіяльності в межах вікової компетентності дітей від 2 до 6 років із поступовим ускладненням змістової наповнюваності на кожному віковому етапі, що стосується положень особистісно-зорієнтованого та ціннісного підходу.</p>	<p>Розвиток звукової культури мовлення, словникова робота, граматична правильність мовлення, розвиток зв'язного мовлення, мовленевий етикет.</p>
«Стежина» [43]	<p>Зорієнтована на підтримку розвитку дитини завдяки її залученню до власної активної діяльності у сприятливому розвивальному середовищі.</p>	<p>Розвиток наступних показників:</p> <ul style="list-style-type: none"> - швидкість мовленнєвих реакцій у діалозі та інших мовленнєвих ситуаціях; - зближення з цікавими людьми, намагання презентувати себе; - вибір ігор та розваг, пов'язаних з мовленням; - швидкість і точність вибору слів; - розгортання синтаксичних конструкцій, тексту; - активна реакція на вчинок, висловлювання інших.

Програма	Основна мета програми	Роль у розвитку мовленнєвої активності
1	2	3
Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях [44]	Сприяння засвоєнню уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню власного емоційного досвіду та формуванню певного ставлення до самого себе.	В загальних рисах пропагує засади спілкування, навчає моральним якостям спілкування з іншими.

Додаток Б

Характеристика Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 121 комбінованого типу Криворізької міської ради

(Джерело: за інформацією з внутрішніх документів закладу)

КЗ «ДНЗ (ясла – садок) № 121 КТ» КМР знаходиться в підпорядкуванні відділу освіти виконкому Центрально-Міської районної у місті ради м. Кривого Рога.

Заклад розташований по вулиці Лермонтова 27-а, функціонує з березня 1964 року.

З 1986 року згідно наказу виконкому Криворізької міської ради перепрофільовані 2 групи загального розвитку на групи для дітей з вадами мови – логопедичні.

В 1988 р. перепрофільовані ще дві групи загального розвитку на логопедичні.

З 01.09.2000 р. наказом № 276 від 27.06.2000 р. виконкому Криворізької міської ради перепрофільована 1 логопедична група на групу для дітей із затримкою психічного розвитку.

КЗ «ДНЗ (ясла – садок) № 121 КТ» КМР розрахований на 6 вікових груп. Заклад укомплектований згідно віку дітей (табл. 1).

Таблиця 1.

Склад вікових груп КЗ «ДНЗ (ясла – садок) № 121 КТ» КМР

Групи	Вік	Час перебування у закладі, годин
I група раннього віку	3-й рік життя	10,5 годин
II дошкільна молодша група для дітей загального розвитку	4-й рік життя	12 годин
III дошкільна група спеціального призначення для дітей з вадами мови	5-й рік життя	10,5 годин
IV дошкільна група спеціального призначення для дітей з вадами мови	6-й рік життя	10,5 годин
V дошкільна група спеціального призначення для дітей з затримкою психічного розвитку	6-й рік життя	10,5 годин
VI дошкільна група спеціального призначення для дітей з вадами мови	6-й рік життя	10,5 годин

До складу педагогічного колективу входять:

- директор: Чмир Тетяна Леонідівна;
- вихователь - методист: Завадська Тетяна Іванівна;
- музичний керівник: Федорова Вікторія Олександрівна;

- практичний психолог: Слісаревська Дар'я Олександрівна;
- інструктор з фізичної культури: Привалова Оксана Григорівна;
- 3 вчителів – логопеда: Семак Валентина Миколаївна, Оніщенко Ганна Євгенівна, Данко Марина Михайлівна;
- вчитель - дефектолог: Оніщенко Ганна Євгенівна;
- вихователів – 12.

В закладі дошкільної освіти працює 12 педагогів. Усі вихователі мають великий стаж роботи, високу фахову й методичну підготовку.

Фаховий рівень педагогічних працівників: вища категорія –7, I категорія - 1, II категорія - 3, спеціаліст – 3, без категорії – 5, вихователь-методист - 6, старший учитель - 2.

В ЗДО функціонує 6 групових приміщень, музична/спортивна зала, кабінет вчителя - дефектолога, 3 кабінети вчителів – логопедів, кабінет директора, методичний кабінет, кабінет соціально – психологічної служби, медичний кабінет, ізолятор, кабінет каштеляна, кабінет завгоспа, пральня.

В методичному кабінеті достатня кількість наочного матеріалу, посібників, методичної, педагогічної та психологічної літератури. Обладнання методичного кабінету інформативне, змістовне, сучасне, естетичне, задовольняє потреби педагогів у саморозвитку, самовдосконаленні, самоосвіті, самовираженні.

Організація освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», листа Міністерства освіти і науки України від 30.07.2020 № 1/9- 411 «Про організацію освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2020/2021 навчальному році», Базового компоненту дошкільної освіти, Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів (затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234), наказу МОН України від 20.04.2015 № 446 «Гранично допустимого навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності».

Заклад працює за Базовим компонентом дошкільної освіти (нова редакція), Програмою розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», Програмно – методичним комплексом «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення», Трофименко Л.І., парціальною програмою «Вчимося жити разом», використовує традиційні методики та інноваційні технології: В.О. Сухомлинського, елементи методики М. Мантессорі, Л. Фесюкової, Н.В. Гавриш, елементи методики Є.Є. Шулешко та М.М. Ефименко, психолого-педагогічне проектування за Т. Піроженко, ТРВЗ, казкотерапія, пісочну терапію, логоритмика.

Додаток В

Список дітей IV дошкільна група «Світлячок» спеціального призначення для дітей з вадами мови

1. Кіра
2. Єва
3. Михайло
4. Тимофій
5. Дмитро
6. Софія
7. Матвій
8. Андрій
9. Валерія
10. Емма
11. Максим
12. Дарина
13. Матвій
14. Вазген
15. Кіра
16. Єлизавета
17. Єгор
18. Кирило
19. Кирило
20. Гліб
21. Владислав

Список дітей VI дошкільна група «Ромашка» спеціального призначення для дітей з вадами мови

1. Вікторія
2. Віталій
3. Софія
4. Максим
5. Надія
6. Мілена
7. Поліна
8. Ірина
9. Аріна
10. Денис
11. Тимур
12. Джаміля
13. Надія
14. Єва
15. Кирило

16. Вікторія
17. Тимофій
18. Максим
19. Анна
20. Павло
21. Дарина
22. Матвій
23. Вероніка
24. Кіра
25. Шакір
26. Мілана

Додаток Д

Серіація завдань з розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки

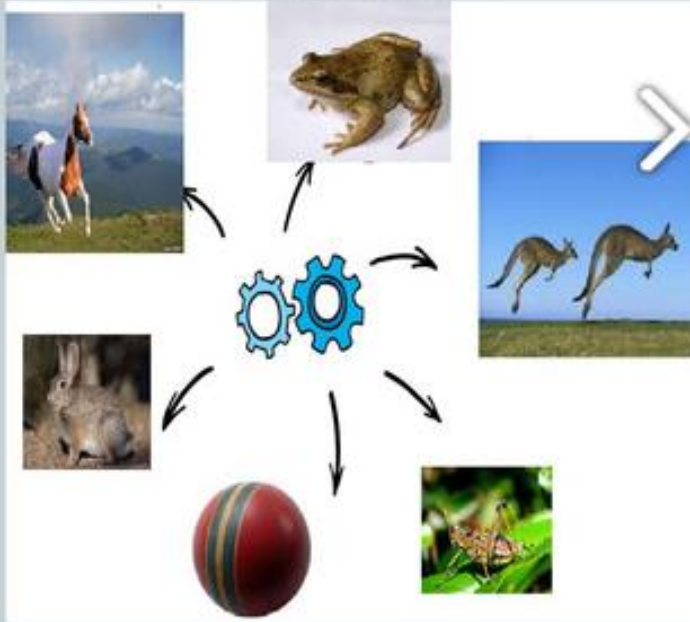
(Джерело: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-mnemotehniki-v-logopedichniy-roboti-168056.html>)

1. Прийом аналогії.

За рухом

Узгодження дієслів
із іменниками

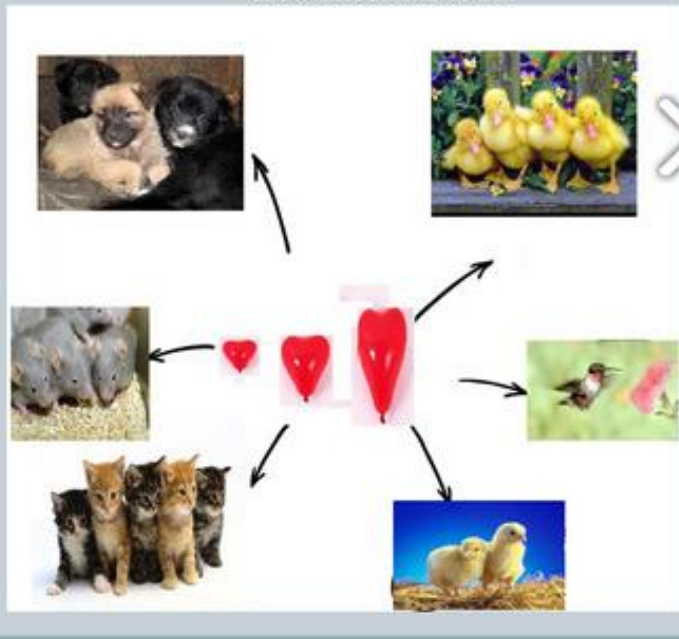
За звуком

Знаходження зайвого, вживання
узагальнюючого слова

За розміром

Узгодження іменників із числівниками

За смаком

Продукти харчування

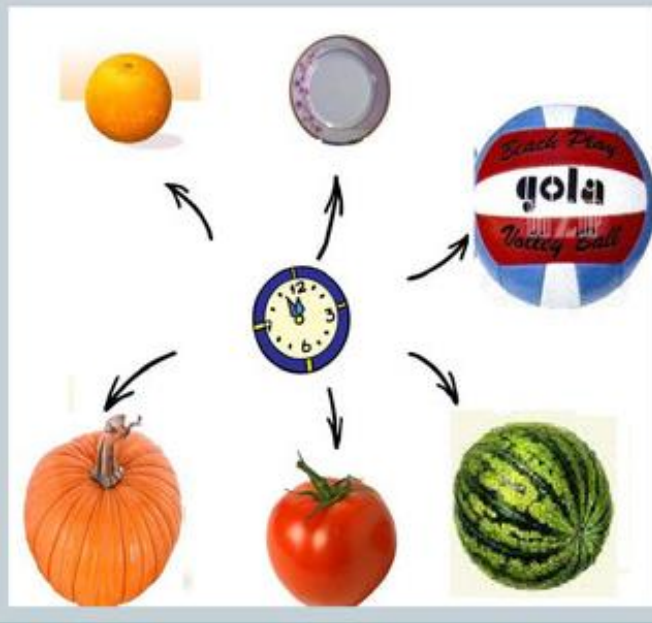

На дотик

Добір прикметників,
складання речень

За формою

АНАЛОГІЯ. ЗНАЙДІТЬ ПАРИ

2. Піктограма (символізація).

СХЕМА-ПІКТОГРАМА (АНАЛОГІЇ)

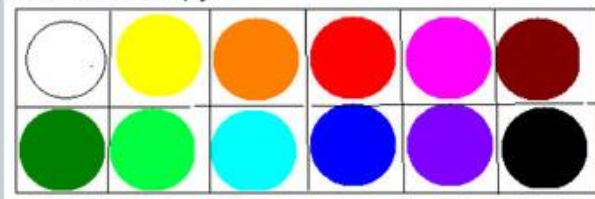
1. Назвіть, що це?

2. Якої форми?

3. Якого кольору?

4. Яка на дотик?

5. Яка на смак?

6. Де росте?

7. Що зі слив можна робити?

ПІКТОГРАМА Вивчення пальчикової вправи

Ми ділили апельсин:
Нас багато – він один:
Ця часточка – їжаків,
Ця часточка – слимакові,
Ця часточка – борсуків,
А ця часточка – кротів,
А вовчиську – шкірочка.

3. Трансформація.

ТРАНСФОРМАЦІЯ.

Уявіть звичайний олівець.

Зробіть його товстим і коротким. Уявіть олівець довгим і тонким. Закрутіть олівець як свердло. Зауважте його вузлом. Зігніть в окружність.

4. Римування.

(Джерело: <https://childdevelop.com.ua/worksheets/1596/>)

 Розвиток дитини

РИМИ №1

Рима – співзвучня в закінченні двох або кількох слів.

З'єднай лінійками слова, які римується між собою.

Пляшка
Вилка
Хустка
Троїтник
Веселка
Кістка
Чашка
Павутина

Додаткове завдання:
придумай самостійно риму до слова ЯКІР

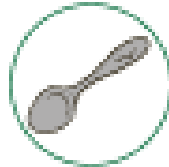
ЯКІР _____

Copyright 1997-2018 childdevelop.com.ua
Сторінка: childdevelop.com.ua
Розроблено спеціалістами із розробленням матеріалів.

РИМИ №2

Рима - співзвуччя в закінченні двох або кількох слів.

З'єднай лініями слова, які римуються між собою.

Ложка

Кіт

Пірошок

Сова

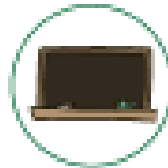
Вертоліт

Дрова

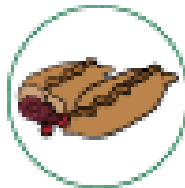

Голова

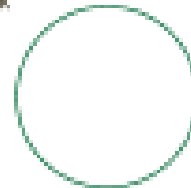

Деска

Додаткове завдання:
придумай самостійно риму до слова ПИРОШОК

ПИРОШОК

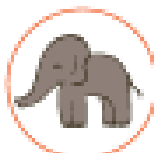
РИМИ №3

Рима - співзвуччя в закінченні двох або кількох слів.

З'єднай лініями слова, які руються між собою.

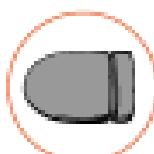
Клиш

Слон

Цябули

Купи

Поліцей

Пук

Телефон

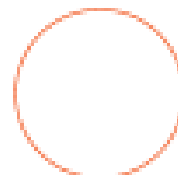

Жук

Додаткове завдання:
придумай словотвірну риму до слова ХМАРА

ХМАРА

РИМИ №4

Рима - співзвуччя в закінченні двох або кількох слів.

З'єднай лініями слова, які руються між собою.

Картина

Ковш

Косма

Часник

Горщик

Рухавка

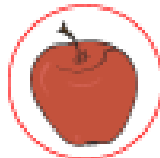

Свічка

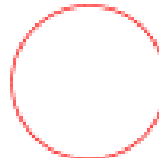

Хлібці

Додаткове завдання:
придумай самостійно риму до слова ЯБЛУКО

ЯБЛУКО

РИМИ №5

Рима - співзвуччя в закінченні двох або кількох слів.

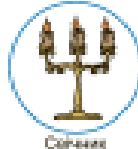
З'єднай лініями слова, які римується між собою.

Кораблік

Ракета

Свічки

Рушник

Карета

Паркан

Раковина

Козина

Додаткове завдання:
придумай самостійно риму до слова ПТАК

ПТАК

РИМИ №6

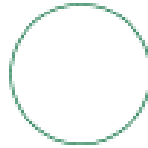
Рима – співзвуччя в закінченні двох або кількох слів.

З'єднай лінійками слова, які римується між собою.

Додаткове завдання:
придумай самостійно риму до слова ЗАМОК

РИМИ №7

Рима – співзвуччя в закінченні двох або кількох слів.

З'єднай лініями слова, які римується між собою.

Парасоль

Роги

Карусель

Гармата

Ведмедики

Ноги

Журавель

Кавкази

Додаткове завдання:
придумай самостійно риму до слова ВЕЛОСИПЕД

ВЕЛОСИПЕД _____

5. Асоціації.

(Джерело: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-mnemotehniky-v-logopedichnyy-roboti-168056.html>)

Приєм фонетичної асоціації (від гр. *phonetikos* – звукової, голосовий) – це прийом, який використовується для запам'ятовування незнайомих слів, добирається співзвучне слово або його частина, асоціативно зв'язуються із перекладом або значенням цього слова

Гелікоптер

Гель

Копчений

Вул. Рябоконея

Рябий кінь

Приєм цифрової асоціації

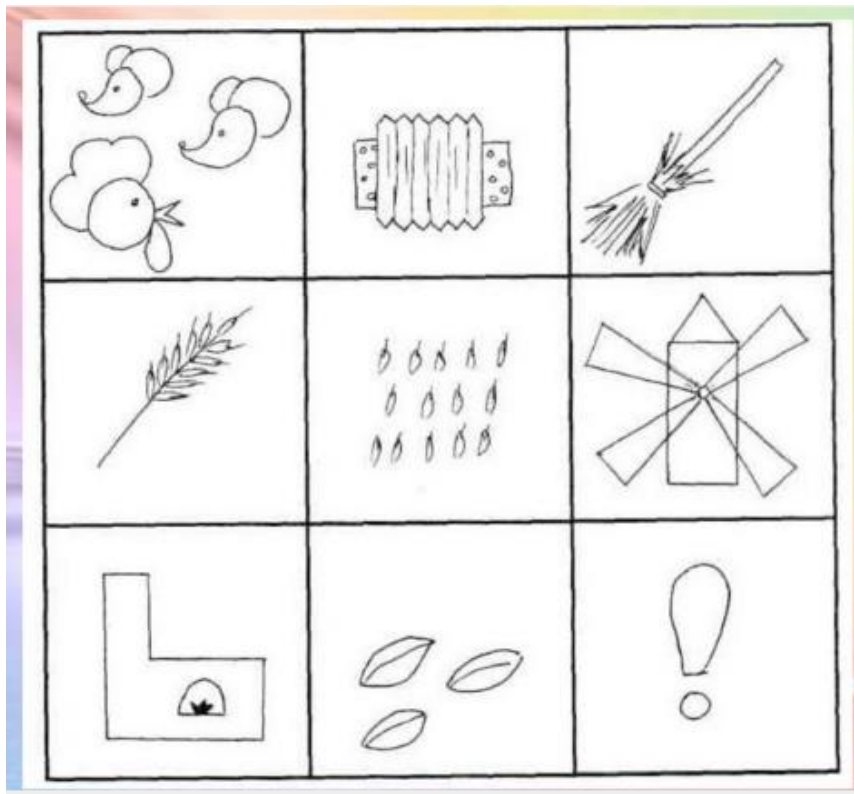
6. Метод опори.

Дитина таким чином може запам'ятати номер будинку, в якому живе за

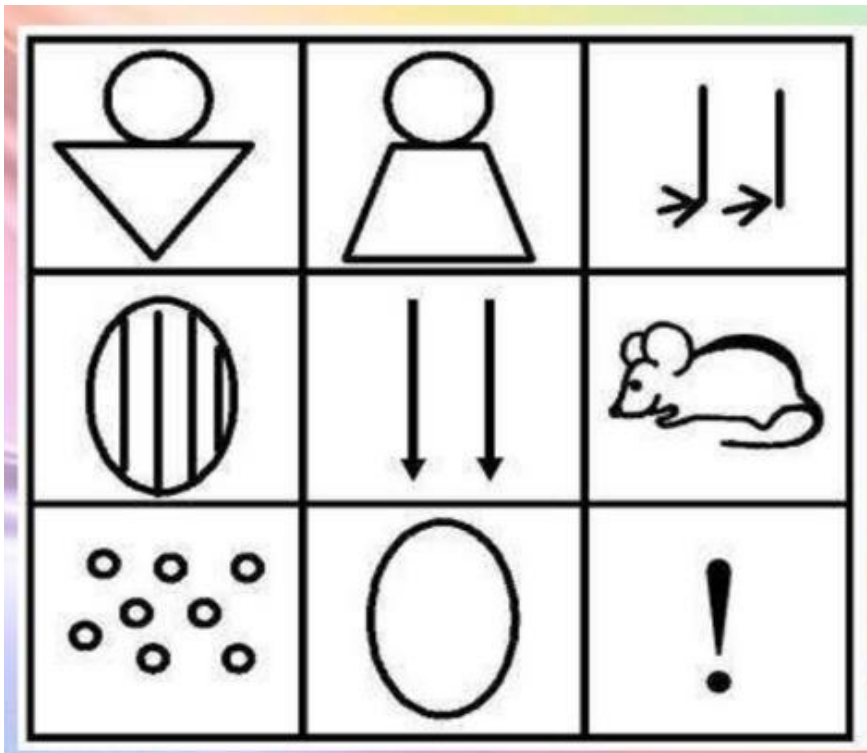
наступним принципом: будинок під номером 35 можна запам'ятати, якщо вивчити фразу «мій котик», в якій перше слово налічує 3 літери, а друге – 5. Якщо дитина пам'ятає цю фразу, вона, порахувавши кількість літер у словах, скаже номер свого будинку.

7. Мнемоквадрати, мнемодоріжки, мнемотаблиці.

Казка «Зернятко»

Казка «Курочка ряба»

Переказ казки «Колобок»

8. Метод ланцюжку.

9. Метод крокування.

		
Що це? (назва одягу)	Якого кольору одяг?	З яких деталей одяг?
	 	
Для кого цей одяг?	На яку частину тіла вдягаємо?	Для якої пори року цей одяг?

				
Чапля	ходить	до водички,	в чаплі	чорні черевички.

Наш Іванко в дитсадку,

Як барвінок у вінку,

А навколо нього друзі,

Як весною квіти в лузі.

Завели шандкий танок,

Звеселили дитсадок.

<p>Що кому сниться Квіч сниться хитра мишка, Що сповзлася під ліжко. Мишич сниться песик Гав, Що ката на зуб загнав. Сниться песику мій тато, Що сплетється довгою жайво. А Мар'яні гарна конячка, Вірний песик, спритна мишка. Тато, мама, я і коник. Ось що кожному з них сниться. С.Цюпка</p>			

10. Метод ейдотехніки.

Образи весни:

Какие опасности принесет ранняя и теплая весна ...
g.ru

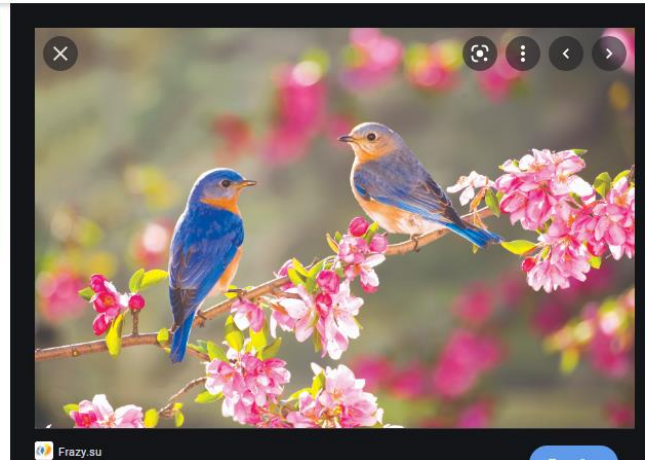
Цитаты и афоризмы о весне (красивые, про любовь...
frazy.su

10 синонимичных слов к слову "весна"

Весна в Японии | Nippon.com

Образи маминої любові:

Образи професій:

11. Прием «Матрешки».

Соединить образы приемом "Матрешка"

Представьте крупно часть кактуса и соедините ее с образом пакета молока

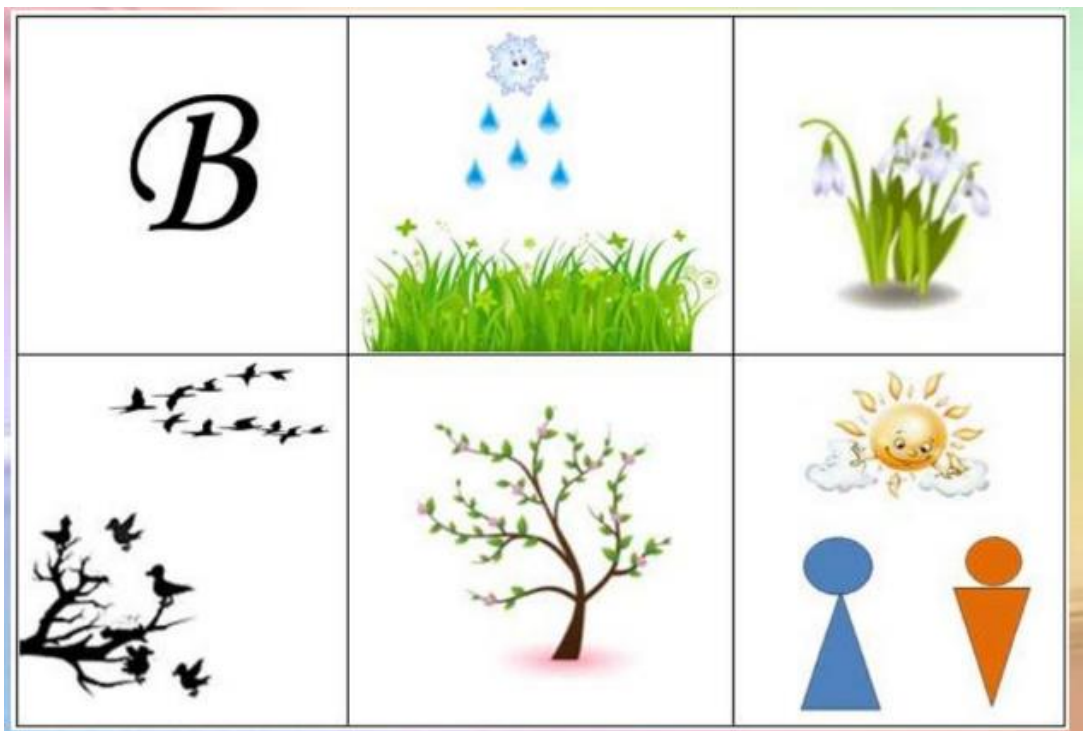
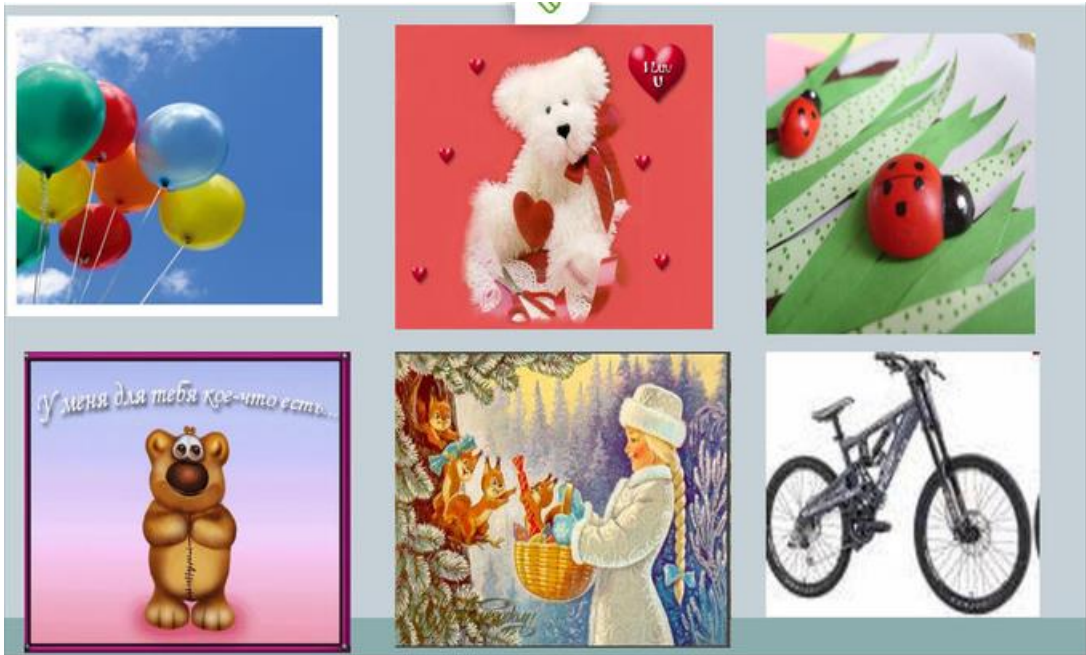

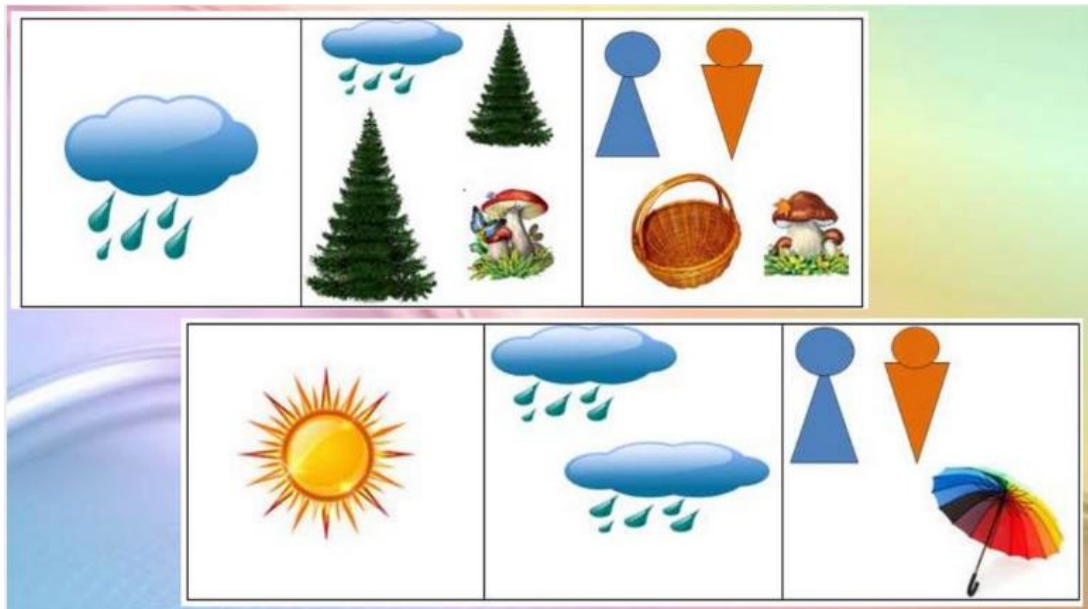
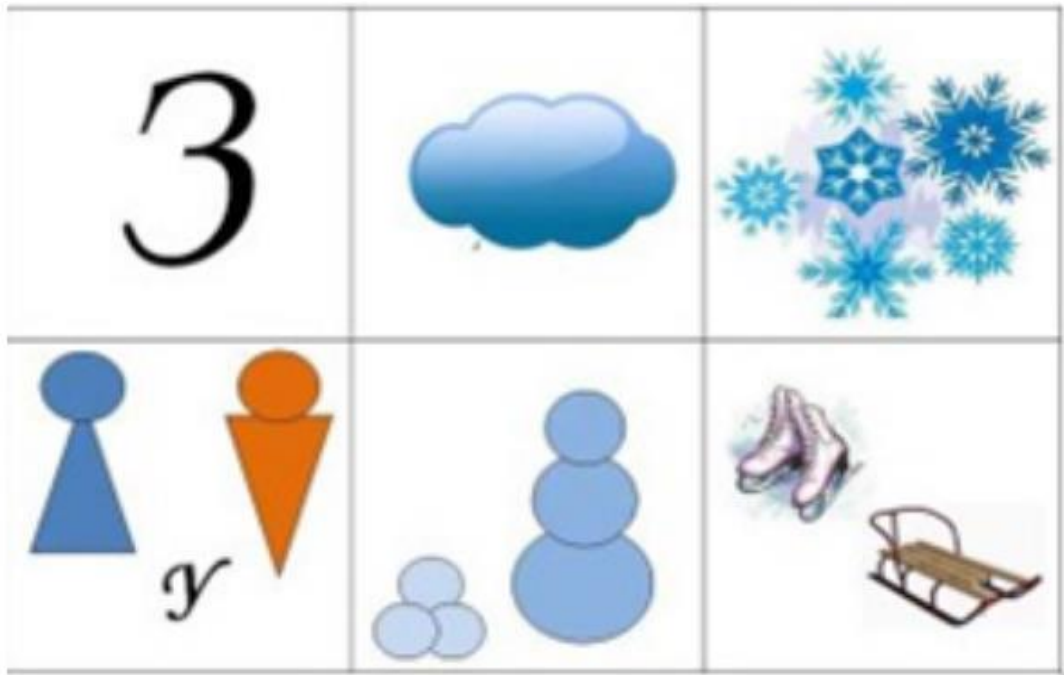
Представьте крупно часть пакета с молоком и соедините в образе газонокосилки

Представьте крупно часть газонокосилки и соедините с образом кофеварки

12. Метод історій.

13. *Метод Цицерона*

14. *Приєм символізації.*

**ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ
використання не зображення
предмету, а символів для
запам'ятовування.**

